

Τουρκική εισβολή στην Κύπρο

Τμήμα του Κυπριακού προβλήματος

Βομβαρδισμός Αμμοχώστου 1974

Χρονολογία 20 Ιουλίου 1974 – 16 Αυγούστου 1974

Τόπος Κύπρος

Έκβαση Τουρκική στρατιωτική νίκη^{[1][2][3][4][5]}

Αντιμαχόμενοι

 Τουρκία
Τουρκική
Αντιστασιακή
Οργάνωση (TMT)

 Κύπρος

Ηγετικά πρόσωπα

 Μπουλέντ
Ετζεβίτ
 Φαχρί
Κορουτούρκ

 Νίκος Σαμψών
 Γλαύκος
Κληρίδης

Δυνάμεις

50.000 στρατιώτες ^[6]	 Κύπρος: 45.000 μάχιμοι (σε πλήρη κινητοποίηση, θεωρητικά) όμως μόλις 18.000 στελέχωσαν την ΕΦ ^[7] Αρχείο:Flag of Greece (1970– 1975).svg Ελλάδα: 5.000 στρατιώτες ^[8]
Απολογισμός	
568 νεκροί ^[9] 2.000 τραυματίες ^[10] Συνολικά 3.500 (στρατιώτες και απώλειες άμαχοι) ^{[11][12]} (συμπεριλαμβανομένων 2.000–3.000 των αμάχων) ^{[11][12][13]} αγνοούμενοι ^{[10][13][14]}	4.500–6.000 νεκροί και τραυματίες

Σειρά λημμάτων για την Νεότερη Ιστορία της Κύπρου

Ιστορία της Κύπρου

Πληθυσμοί της Κύπρου

Οθωμανική περίοδος

Αγγλοκρατία

Αγώνας της ΕΟΚΑ

Ανεξαρτησία έως 1973

Πραξικόπημα - Τουρκική εισβολή

1975- Σήμερα

Η Τουρκική εισβολή στην Κύπρο το 1974^[15] (τουρκικά: Kıbrıs Barış Harekâtı, κ. γρ. Επιχείρηση ειρήνευσης Κύπρου, *Επιχείρηση ειρήνευσης*

Κύπρου ή τουρκικά: Attila Harekâti, Επιχείρηση Αττίλας)
 ήταν τουρκική στρατιωτική εισβολή στην Κυπριακή Δημοκρατία. Ξεκίνησε το Σάββατο, στις 05:20 π.μ. την 20η Ιουλίου 1974, πέντε μέρες μετά το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου. Η Τουρκία υποστηρίζει πως η επιχείρηση αποτελεί ειρηνευτική επέμβαση (μολονότι είναι παράνομη και έχει καταδικαστεί απο πολλές χώρες)^[16] νομιμοποιημένη από το άρθρο 4 της Συνθήκης Εγγυήσεων (συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου).^[17] Τόσο τα Ηνωμένα Έθνη^[18] όσο και το Συμβούλιο της Ευρώπης αναφέρουν το αποτέλεσμα της εισβολής ως παράνομη στρατιωτική κατοχή^[19].

Το πραξικόπημα στην Κύπρο διατάχθηκε και οργανώθηκε από τη Χούντα των Αθηνών και πραγματοποιήθηκε από την κυπριακή Εθνική Φρουρά σε συνεργασία με την παραστρατιωτική οργάνωση ΕΟΚΑ Β^{[20][21]}. Το πραξικόπημα ανέτρεψε τον πρόεδρο Αρχιεπίσκοπο Μακάριο^{[22][23]} και στόχος του ήταν η ένωση του νησιού με την Ελλάδα^{[24][25][26]}. Ο τοποθετημένος από τους πραξικοπηματίες νέος Πρόεδρος, Νίκος Σαμψών, ανακήρυξε την Ελληνική Δημοκρατία της Κύπρου.^{[27][28]}

Στις 20 Ιουλίου, η Τουρκία εισέβαλε στο νησί, προφασιζόμενη το άρθρο 4 της Συνθήκης Εγγυήσεων. Οι τούρκικες δυνάμεις εντός τριών ημερών κατέλαβαν αρχικά το 3% από το βόρειο κομμάτι του νησιού με τη γνωστή επιχείρηση («Αττίλα 1») και συγκεκριμένα την Κερύνεια και την περιοχή γύρω από την πόλη. Στις 23 Ιουλίου κηρύχθηκε εκεχειρία και τόσο η Χούντα των Αθηνών όσο και η πραξικοπηματική κυβέρνηση της Κύπρου κατέρρευσαν. Ακολούθησαν δύο γύροι διαβουλεύσεων στη Γενεύη μεταξύ των εμπλεκόμενων χωρών, στις οποίες η Τουρκία ζητούσε ομοσπονδιακή λύση, ανταλλαγή πληθυσμού και το 34% των εδαφών της Κύπρου να ελέγχεται από τους Τουρκοκύπριους. Στις 14 Αυγούστου, οι συνομιλίες της Γενεύης κατέρρευσαν και μόλις 1 ώρα μετά η Τουρκία ξεκίνησε δεύτερη επιχείρηση («Αττίλας II»), κατά την οποία μέσα σε 3 ημέρες κατέλαβε το 36,2% του νησιού και εκτόπισε 150 χιλιάδες Ελληνοκύπριους (άλλες 20 χιλιάδες παρέμειναν εγκλωβισμένοι και εξαλήφθηκαν με την πάροδο του χρόνου), ενώ συνολικά σκοτώθηκαν περίπου 3 χιλιάδες ελληνόφωνοι Κύπριοι.^[29]

Γύρω στις 150.000 άνθρωποι (πάνω από το ένα τέταρτο του συνολικού πληθυσμού και το ένα τρίτο των ελληνόφωνων Κυπρίων) προσφυγοποιήθηκαν. Ένα χρόνο αργότερα, 60.000 περίπου Τουρκοκύπριοι, μετακινήθηκαν από τις ελεύθερες νότιες περιοχές, στις ελεγχόμενες από τις τουρκικές δυνάμεις βόρειες περιοχές. Το 1983, ανακηρύχθηκε η Τουρκική Δημοκρατία Βόρειας Κύπρου, αναγνωρισμένη μόνο από την Τουρκία.^[30] Η διεθνής κοινότητα θεωρεί τα εδάφη της ΤΔΒΚ ως κατεχόμενα από τις τουρκικές δυνάμεις περιοχή της Δημοκρατίας της Κύπρου^[31] Η κατοχή εξακολουθεί να θεωρείται παράνομη, ενώ οι συνομιλίες για λύση του Κυπριακού ζητήματος συνεχίζονται.^[32]

Ιστορικό υπόβαθρο

Κύριο λήμμα: Ιστορία της Κύπρου

Ελληνοκύπριοι διαδηλώνουν υπέρ της Ένωσης το 1930

Από το 1960 έως το πραξικόπημα

Η Κυπριακή Δημοκρατία ιδρύθηκε το 1960 και, σύμφωνα με το Σύνταγμά της, ήταν δικοινοτικό κράτος. Το 1960 η Κύπρος είχε 573.566 κατοίκους, εκ των οποίων 441.656 Έλληνοκύπριοι (77%) και 104.942 (18,3%) Τουρκοκύπριοι και 26.968 (4,7%) λοιποί (Μαρωνίτες, Αρμένιοι).^[33] Η Ελληνική Δύναμη Κύπρου (ΕΛΔΥΚ) εγκαταστάθηκε στην Κύπρο στις 16 Αυγούστου του 1960 με 950 άνδρες και η ΤΟΥΡΔΥΚ με 650. Η ΕΛΔΥΚ εγκαταστάθηκε στο στρατόπεδό της, έξω από τη Λευκωσία στον δρόμο προς τον Γερόλακκο.^[34]

Τα πρώτα χρόνια της Κυπριακής Δημοκρατίας ήταν δύσκολα αφού χαρακτηρίστηκαν από τις διακοινοτικές ταραχές του 1963, την απομόνωση των Τουρκοκυπρίων σε περιοχές (θυλακοποίηση), την έλευση διάφορων στρατιωτικών δυνάμεων και τη δημιουργία παραστρατιωτικών οργανώσεων.

Διακοινοτικές Ταραχές και έλευση UNFICYP

Τον Νοέμβριο του 1963 ο Μακάριος κατέθεσε τα 13 σημεία του για την τροποποίηση του Συντάγματος με σκοπό την άμβλυνση του δικοινοτικού χαρακτήρα του κράτους. Αυτό οδήγησε σε πολιτική κρίση, τους Τουρκοκύπριους να μετακινηθούν εντός θυλάκων και στις διακοινοτικές ταραχές του 1963.^[33] Στις διακοινοτικές ταραχές δρούσαν παραστρατιωτικές εθνικιστικές οργανώσεις των Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Πιο συγκεκριμένα, οι Ελληνοκύπριοι είχαν συγκροτήσει την ΕΟΚ (Εθνική Οργάνωσις Κύπρου), πιο γνωστή ως Οργάνωση Ακρίτας κατά τα τέλη του 1961. Πιο πριν οι Τουρκοκύπριοι είχαν συγκροτήσει την TMT (Turk Mukavemet Teskilati, Τουρκική Αντιστασιακή Οργάνωση). Αρχηγός της ΕΟΚ ήταν ο υπουργός Εσωτερικών Πολύκαρπος Γιωρκάτζης και υπαρχηγός ο υπουργός Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων Τάσος Παπαδόπουλος. «Επιτελάρχης» ήταν ο βουλευτής του Πατριωτικού Μετώπου Νίκος Κόσης.^[35] Τους θύλακες τους συντηρούσε οικονομικά και με στρατιωτικό εξοπλισμό η Τουρκία.^[35]

Ο ΟΗΕ στις 4 Μαρτίου 1964 αποφάσισε τη σύσταση Ειρηνευτικής Δύναμης (UNFICYP) για τη διατήρηση της ειρήνης στην Κύπρο.^[35]

Δημιουργία της Εθνικής Φρουράς με Έλληνες Αξιωματικούς και μυστική έλευση ελληνικής μεραρχίας

Στις 25 Φεβρουαρίου 1964, αποφασίστηκε η δημιουργία της Εθνοφυλακής, είδους εθελοντικής Εθνοφρουράς. Η βάση της δημιουργίας της ήταν τα «υπαρχηγεία» της «Οργάνωσης Ακρίτας». Σημαντική για την Εθνική Φρουρά ήταν η «Βασική διαταγή υπ' αριθ. 1» και προνοούσε δυαδική αρχηγία σε όλα τα επιτελεία της εθελοντικής Εθνοφρουράς: ένας Ελληνοκύπριος και ένας Ελλαδίτης αξιωματικός. Η εθελοντική συμμετοχή όμως δημιουργούσε προβλήματα και έτσι, στις 13 Μαρτίου 1964, σε σύσκεψη στο Καστρί υπό τον πρωθυπουργό της Ελλάδας, Γεώργιο Παπανδρέου, τέθηκε ως επικεφαλής του ιδρυθέντος Ειδικού Μικτού Επιτελείου Κύπρου (ΕΜΕΚ), που στόχο είχε να «επιλαμβάνεται παντός στρατιωτικού ζητήματος διά την Κύπρον», ο στρατηγός Γεώργιος Γρίβας. Ταυτόχρονα, δημιουργήθηκε στην Κύπρο η Στρατιωτική Διοίκηση Κύπρου (ΣΔΙΚ), η οποία έπαιρνε εντολές από το ΕΜΕΚ, ενώ παράλληλα αποφασίστηκε και η μυστική αποστολή ελληνικής μεραρχίας που θωράκισε το νησί. Μέχρι τον Ιούνιο του 1964 δημιουργήθηκε η Εθνική Φρουρά.^[35]

Σχέδιο Άτσεσον (διπλή ένωση με ~10% στην Τουρκία)

Ο μεσολαβητής για το Κυπριακό, πρώην υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ, Ντιν Άτσεσον, κατέθεσε σχέδιο (παρουσιάστηκαν δυο περίπου όμοιες εκδοχές) το 1965 το οποίο προέβλεπε την εγκατάσταση τουρκικής βάσης κατά κυριαρχία σε ευρεία εδαφική ζώνη στη χερσόνησο της Καρπασίας ίση με το 10%-11% του εδάφους του νησιού ως αντάλλαγμα για την ένωση του υπολοίπου της Κύπρου με την Ελλάδα. Για τους Τουρκοκύπριους που δεν θα μετέβαιναν στην τουρκική ζώνη προβλεπόταν εκτεταμένη αυτοδιοίκηση σε καντόνια εντός της ελληνικής ζώνης. Ήταν μια λύση που προσέγγιζε περισσότερο στην έννοια της διπλής ένωσης, της διανομής του νησιού μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Η λύση αυτή θεωρείτο ριζική και οριστική από την αμερικανική οπτική καθώς έθετε την Κύπρο υπό τον έλεγχο δύο κρατών-μελών του ΝΑΤΟ και ταυτόχρονα εξάλειφε μια εστία διαμάχης μεταξύ συμμάχων στην ανατολική Μεσόγειο. Η Τουρκία όμως, δεν δεχόταν εκμίσθωση και ζητούσε κυριαρχία. Ούτε ο Μακάριος αποδέχθηκε το σχέδιο και αυτό εγκαταλείφθηκε.^[36]

Το καθεστώς της 21ης Απριλίου υπονομεύει τον Μακάριο, ίδρυση ΕΟΚΑ Β΄

Το καθεστώς της 21ης Απριλίου, επιθυμώντας την ένωση, κινείτο προς την κατεύθυνση της υπονόμησης του μακαριακού καθεστώτος. Τον Νοέμβριο του 1967 ο Γρίβας επιχείρησε κατά του τουρκοκυπριακού χωριού Κοφίνου, γεγονός που προκάλεσε διεθνείς πιέσεις προς την Αθήνα και οδήγησε στην τελική

απόσυρση των απεσταλμένων εκεί ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων. Την άνοιξη του 1968 ξεκίνησε σειρά διακοινοτικών συνομιλιών με θέμα την εσωτερική δομή της Κυπριακής Δημοκρατίας που πλησίασαν τη συμφωνία. Την ίδια χρονιά επανεξελέγη στο προεδρικό αξίωμα ο Μακάριος.

Το 1970 σημειώθηκε απόπειρα δολοφονίας κατά του Μακαρίου, του οποίου η πολιτική επιβραβεύθηκε στις βουλευτικές εκλογές του ίδιου έτους. Από το προηγούμενο έτος είχε αρχίσει να δρα στο νησί το Εθνικό Μέτωπο. Το 1970 επίσης δολοφονήθηκε ο Πολύκαρπος Γεωρκάτζης ο οποίος είχε συνδεθεί με την απόπειρα κατά του Μακαρίου.^[37]

Στις αρχές φθινοπώρου 1971, επέστρεψε στην Κύπρο ο Γεώργιος Γρίβας και δημιούργησε την ΕΟΚΑ Β΄.

Το 1972, εξελίχθηκε το «εκκλησιαστικό πραξικόπημα». Τρεις Κύπριοι μητροπολίτες, απαιτώντας από τον Μακάριο να παραιτηθεί από το κοσμικό του αξίωμα (του προέδρου της Δημοκρατίας), τον καθαίρεσαν από αρχιεπίσκοπο το 1972. Τελικά υπερίσχυσε ο Μακάριος καθώς η μείζων Σύνοδος τους καθαίρεσε το 1973.

Τον Οκτώβριο του 1973 έγινε νέα δολοφονική απόπειρα κατά του Μακαρίου. Μετά τον θάνατο του Γρίβα, η ΕΟΚΑ Β΄, τελούσα υπό άμεση εξάρτηση από τη Χούντα των Αθηνών, ασκούσε δράση κατά του Μακαρίου.

Τον Ιούλιο του 1974 ο Μακάριος ζήτησε την απόσυρση των Ελλήνων αξιωματικών της Εθνικής Φρουράς, καθώς, σύμφωνα με πληροφορίες που είχε, θεωρούνταν πιθανή η διενέργεια πραξικοπήματος εναντίον του από στελέχη που ελέγχονταν από τη Χούντα των Αθηνών^[38].

Το πραξικόπημα

Κύριο λήμμα: Πραξικόπημα του 1974 στην Κύπρο

Η Χούντα των Αθηνών, υπό τον ταξίαρχο Δημήτριο Ιωαννίδη, πίστευε πως ο Μακάριος δεν επεδίωκε πλέον την πολιτική της Ένωσης, και ετοίμαζε σχέδια να τον ανατρέψει. Τον Μάρτιο του 1974, η Κυπριακή Υπηρεσία Πληροφοριών ανακάλυψε έγγραφα της ΕΟΚΑ Β΄ τα οποία κατέγραφαν σχέδια διενέργειας πραξικοπήματος υποβοηθούμενου από τη Χούντα των Αθηνών.^{[39][40]} Στις 2 Ιουλίου του 1974, ο Μακάριος, απαίτησε την παραίτηση των Ελλήνων αξιωματικών που ήταν μέλη της κυπριακής Εθνικής Φρουράς. Η Χούντα των Αθηνών, διέταξε τότε πραξικόπημα, για ανατροπή του Μακαρίου, ο οποίος με την πολιτική του, απομακρυνόταν από τον στόχο της Ένωσης Κύπρου-Ελλάδας. Στις 15 Ιουλίου εκδηλώθηκε το πραξικόπημα στην Κύπρο, από την Εθνική Φρουρά. Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος διέφυγε και, στις 19 Ιουλίου, έλαβε μέρος στη σύσκεψη του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, όπου κατήγγειλε τη Χούντα των Αθηνών για εισβολή. Ακολούθησαν έντονες διαβουλεύσεις σε Αθήνα και

Άγκυρα, με τον Αμερικανό υφυπουργό Εξωτερικών Τζόζεφ Σίσκο να ενημερώνει το χουντικό καθεστώς (μετά από συνομιλίες που είχε στην Άγκυρα) πως η Τουρκία δεν θα δεχόταν οποιαδήποτε αλλαγή της ισορροπίας δυνάμεων στην Κύπρο προς όφελος της Ελλάδας. Ο Ιωαννίδης και η Χούντα του ήταν όμως απτόητοι.

15 Ιουλίου - Έναρξη Πραξικοπήματος, μάχες με Εφεδρικό

Στις 15 Ιουλίου, ώρα 8:15 το πρωί, πραγματοποιήθηκε το πραξικόπημα. Μονάδες της Εθνικής Φρουράς βομβάρδισαν το προεδρικό μέγαρο, το οποίο υπερασπίστηκαν δυνάμεις της Αστυνομίας, ονομαζόμενες «Εφεδρικό». Ο Μακάριος διέφυγε προς την Πάφο και ανακοίνωσε μέσω ραδιοφώνου πως είναι ζωντανός. Πρόεδρος της νέας Κυβέρνησης τοποθετήθηκε ο Νίκος Σαμψών ο οποίος ανακήρυξε την «Ελληνική Δημοκρατία της Κύπρου».^{[27][28]} Το ίδιο απόγευμα φαινόταν ότι το πραξικόπημα είχε τελικά επικρατήσει, με απολογισμό 91 νεκρούς και 250 τραυματίες. Πρόεδρος τοποθετήθηκε ο Νίκος Σαμψών ο οποίος ανακήρυξε την «Ελληνική Δημοκρατία της Κύπρου».^{[27][28]}

16 Ιουλίου - Φόβοι Τουρκοκυπρίων - Φυγή Μακαρίου

Στις 16 Ιουλίου ξεκίνησαν τα τουρκικά και τουρκοκυπριακά μέσα ενημέρωσης να μεταδίδουν τις ανησυχίες του πρωθυπουργού της Τουρκίας Μπουλέντ Ετζεβίτ και του αρχηγού των Τουρκοκυπρίων Ραούφ Ντενκτάς για τη φύση και τις διαθέσεις του πραξικοπήματος σχετικά με την ένωση με την Ελλάδα ή τον διωγμό των Τουρκοκυπρίων. Το πραξικοπηματικό καθεστώς διαβεβαίωνε πως δεν θα κινηθεί κανείς εναντίον των τουρκοκυπριακών θυλάκων.

Στις 16 Ιουλίου, ο Μακάριος έφυγε από την Κύπρο, μέσω των αγγλικών στρατιωτικών βάσεων. Κάνοντας στάση στη Μάλτα, έφτασε τις νυκτερινές ώρες στο Λονδίνο.

17 Ιουλίου - Ο Μακάριος στην Αγγλία

Στις 17 Ιουλίου, ο Μακάριος συνάντησε τον Βρετανό πρωθυπουργό Γουίλσον. Ο Βρετανός πρωθυπουργός, μετά τη συνάντηση που είχε με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, δέχθηκε τον Τούρκο πρωθυπουργό, Ετζεβίτ, ο οποίος πήγε με μια μεγάλη κουστωδιά, αρχηγών στρατιωτικών επιτελείων, υπουργών και άλλων. Ο Μακάριος ζήτησε από την κυβέρνηση της Βρετανίας να διατηρήσει την αναγνώριση του ιδίου ως εκλεγέντος προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ο Ετζεβίτ εισηγήθηκε πως το πραξικόπημα είχε χαρακτηριστικά εισβολής.^[41] Το απόγευμα ο Μακάριος αναχώρησε αεροπορικώς στις ΗΠΑ προκειμένου να προετοιμαστεί για να παραστεί σε επικείμενη συνεδρίαση του Συμβουλίου Ασφαλείας^[42]

18 Ιουλίου - Ο Σίσκο προειδοποιεί για τουρκική εισβολή στην Κύπρο

Στο μεταξύ περί τις 11:00 είχαν φθάσει στην Αθήνα ο Αμερικανός υφυπουργός Εξωτερικών Τζόζεφ Σίσκο με τον υφυπουργό Εθνικής Αμύνης Έλσγουόρθ όπου, συνοδευόμενοι από τον εν Αθήναις πρέσβη Χένρι Τάσκα, επισκέφθηκαν τον πρωθυπουργό της Χούντας, Αδαμάντιο Ανδρουτσόπουλο, σε κατ' ιδίαν συνομιλίες^[42]. Στη συνέχεια ακολούθησαν δύο συσκέψεις μία περί τις 14:00 και η δεύτερη περί τις 18:00 στην οποία και συμμετείχαν ο πρωθυπουργός Α. Ανδρουτσόπουλος, ο υπουργός Εξωτερικών Κ. Κυπραίος, ο αρχηγός Ε.Δ. στρατηγός Μπονάνος και άλλοι ανώτατοι υπηρεσιακοί παράγοντες.

Ο Σίσκο δήλωσε ότι πρέπει οπωσδήποτε να αποτραπεί πόλεμος μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, εξ αιτίας της συμμετοχής και των δύο χωρών στο ΝΑΤΟ. Σύμφωνα με κάποιες ομολογίες που έγιναν αργότερα, σε κάποιο σημείο αυτών των συνομιλιών ο ταξίαρχος Ιωαννίδης απείλησε πως αν συμβεί τουρκική απόβαση ο πόλεμος μεταξύ των δύο χωρών είναι δεδομένος.

19 Ιουλίου

Ο Σίσκο αναχωρεί από Αθήνα για Άγκυρα

Περί τις 11:00 ο ναύαρχος Αραπάκης διέταξε τα υποβρύχια «Τρίτων», «Γλαύκος» και «Νηρεύς» να πλεύσουν στις περιοχές Ρόμιο-1, Ρόμιο-2 και Ρόμιο-3, προκειμένου να βρίσκονται εγγύτερα στην Κύπρο^[42].

Στις 13:00 επιστρέφει στην Αθήνα από Άγκυρα ο Αμερικανός επιτετραμμένος Σίσκο όπου και συγκαλείται αμέσως σύσκεψη με τα ίδια πρόσωπα που είχαν μετάσχει και στην προηγούμενη. Οι πληροφορίες που μετέφερε από τουρκικής πλευράς φαίνεται πως κρίθηκαν από τους μετέχοντες στη σύσκεψη αυτή μάλλον ενθαρρυντικές^[42]. Αργότερα περί τις 19:00 ο στρατηγός Γρηγόριος Μπονάνος προσκάλεσε στο γραφείο του όλους τους αρχηγούς και τους ανακοίνωσε όλες τις πληροφορίες που είχε μεταφέρει ο Σίσκο, ο οποίος στο μεταξύ είχε ήδη αναχωρήσει και πάλι προς την Άγκυρα^[42].

Η "Επιστολή Νίξον"

Σύμφωνα με μαρτυρία του Αμερικανού διπλωμάτη James W. Spain, ο Πρόεδρος Ρίτσαρντ Νίξον φέρεται να έστειλε την παραμονή της τουρκικής εισβολής μια επιστολή στον Μπουλέντ Ετζεβίτ, κατ' αντιστοιχία της Επιστολής Τζόνσον προς τον Ινονού το 1964, η οποία μάλιστα ο ίδιος ισχυρίζεται ότι ήταν πολύ σκληρότερη σε περιεχόμενο. Καθώς ο Σίσκο δεν είχε φτάσει ακόμα στην Άγκυρα, την επιστολή ανέλαβαν να παραδώσουν ο πρέσβης William B. Macomber Jr. και ο βοηθός του James W. Spain. Ωστόσο, οι Αμερικανοί διπλωμάτες μόλις έφτασαν στο γραφείο του Τούρκου πρωθυπουργού τον άκουσαν να συνομιλεί τηλεφωνικά με τον Χένρυ Κίσινγκερ και, κρίνοντας ότι οι συνθήκες είχαν αλλάξει, αποφάσισαν να μην παραδώσουν την επιστολή που κρατούσαν στα χέρια τους.^[43]

Ο λόγος του Μακαρίου στον ΟΗΕ

Στον λόγο του ο Μακάριος κατηγόρησε δριμύτατα την Χούντα των Αθηνών, αρχικά για τη σχεδίαση και διενέργεια του πραξικοπήματος. Επιπλέον, υποστήριξε ότι φοβόταν στρατιωτική επέμβαση της Χούντας περισσότερο από την επέμβαση της Τουρκίας, φόβος ο οποίος κατά τον ίδιο επιβεβαιώθηκε. Επιπλέον, χαρακτήρισε το πραξικόπημα εισβολή της Χούντας, το οποίο παραβίαζε τη συνθήκη Ζυρίχης-Λονδίνου, κάτι που αφορά και τους Τουρκοκύπριους. Επιπλέον, κατηγόρησε τη Χούντα για διπροσωπία και υπονόμευση του ΟΗΕ. Έκλεισε λέγοντας:

"...Καλώ τα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας να καταβάλουν κάθε δυνατή προσπάθεια, ώστε να τεθεί ένα τέλος στην αφύσικη αυτή κατάσταση, που δημιουργήθηκε με το πραξικόπημα των Αθηνών.

Καλώ το Συμβούλιο Ασφαλείας να κάνει χρήση όλων των τρόπων και μέσων που διαθέτει, ώστε να αποκατασταθούν χωρίς καθυστέρηση η συνταγματική τάξη και τα δημοκρατικά δικαιώματα του λαού της Κύπρου.

Όπως ανέφερα ήδη, τα γεγονότα της Κύπρου δεν αποτελούν εσωτερική υπόθεση των Ελληνοκυπρίων. Αφορούν και επηρεάζουν και τους Τουρκοκυπρίους.

Το πραξικόπημα της ελληνικής χούντας αποτελεί εισβολή, και οι συνέπειές του πλήττουν ολόκληρο τον κυπριακό λαό, Έλληνες και Τούρκους.

Τα Ηνωμένα Έθνη έχουν εγκαταστήσει μία ειρηνευτική δύναμη στην Κύπρο. Η παρουσία της δεν μπορεί να είναι αποτελεσματική υπό συνθήκες πραξικοπήματος. Το Συμβούλιο Ασφαλείας πρέπει να καλέσει το ελληνικό στρατιωτικό καθεστώς να αποσύρει τους Έλληνες αξιωματικούς, που υπηρετούν στην κυπριακή εθνοφρουρά, και να θέσει τέλος στην εισβολή τους στην Κύπρο.

Πιστεύω, με όσα στοιχεία παρέθεσα ενώπιόν σας, να σάς έδωσα μία ολοκληρωμένη εικόνα της κατάστασης. Δεν έχω ουδεμία αμφιβολία, πως μία αρμόζουσα απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας θα θέσει τέλος στην εισβολή, και θα αποκαταστήσει την παραβιασμένη ανεξαρτησία της Κύπρου και τα δημοκρατικά δικαιώματα του κυπριακού λαού."^[44]

Η πρώτη εισβολή

Στις 20 Ιουλίου η Τουρκία, επικαλούμενη το άρθρο 4 της Συνθήκης Εγγυήσεων, εισέβαλε στην Κύπρο. Ο Τζόσεφ Σίσκο είχε προειδοποιήσει, σε συνομιλίες στο Πεντάγωνο της Αθήνας, πως η εμπλοκή της Ελλάδας στην Κύπρο θα σήμαινε κατά πάσα πιθανότητα ολοκληρωτικό ελληνοτουρκικό πόλεμο και πιθανή απώλεια εδαφών για την Ελλάδα. Στις 23 Ιουλίου ο Νίκος Σαμψών, προ της διαφαινόμενης κατάρρευσης παραιτήθηκε, όπως και η Χούντα των Συνταγματαρχών στην Ελλάδα, αφού ήταν ανίκανη να αντιδράσει στρατιωτικά.

Η Τουρκία ισχυρίστηκε πως το άρθρο 4 της Συνθήκης Εγγυήσεων της έδινε το δικαίωμα να υπερασπιστεί τους Τουρκοκύπριους και να εγγυηθεί την ανεξαρτησία της Κύπρου.^[45] Η εισβολή της ξεκίνησε στις 20 Ιουλίου 1974, κηρύχθηκε ανακωχή στις 22 Ιουλίου και οι μάχες σταμάτησαν στις 23 Ιουλίου. Ισχυρές δυνάμεις στρατού αποβιβάστηκαν λίγο πριν την αυγή στην Κερύνεια και συνάντησαν αντίσταση από ελληνικές και ελληνοκυπριακές στρατιωτικές δυνάμεις (αν και καθυστερημένη). Εν τω μεταξύ, ελληνοκυπριακές δυνάμεις επιτέθηκαν σε τουρκοκυπριακούς θύλακες.

Μέχρι το Συμβούλιο Ασφαλείας να καταφέρει να επιτευχθεί εκεχειρία στις 22 Ιουλίου (ψήφισμα 353 Συμβουλίου Ασφαλείας), οι τουρκικές δυνάμεις είχαν καταφέρει να ελέγχουν το λιμάνι της Κερύνειας και ένα επίμηκες τμήμα μεταξύ Λευκωσίας και Κερύνειας. Το λιμάνι της Κερύνειας ήταν σημαντικό για μεταφορά οπλισμού από την Τουρκία τον οποίο θα χρησιμοποιούσε στη δεύτερη εισβολή.

19 Ιουλίου - Απόπλους τουρκικών πολεμικών σκαφών

Στις 20:00 μεταδόθηκε στην τηλεόραση η εικόνα κατάφορτης αρμάδας τουρκικών πολεμικών πλοίων να αποπλέει από τη Μερσίνα^[42]. Στις 20:30 στη Λευκωσία, ο Αμερικανός πρέσβης αναζήτησε και επισκέφθηκε πάλι τον Γλαύκο Κληρίδη ζητώντας του να αντικαταστήσει τον Σαμψών.

Ωρα 21:15 τα ναυτικά ραντάρ της Κύπρου επισήμαναν έξι στόχους σε σχηματισμό να κινούνται με κατεύθυνση από Μερσίνα προς νότο^[42]. Ο σχηματισμός αυτός ήταν η αρχή της επιχείρησης Αττίλας Ι. Λίγο μετά στους παραπάνω στόχους προστέθηκαν άλλοι οκτώ. Από την αποτύπωση της πορείας τους φέρονται να κατευθύνονται στη κυπριακή περιοχή Κορμακίτη, δυτικά της Κερύνειας. Ο Έλληνας ναυτικός διοικητής Κύπρου, αντιπλοίαρχος Γ. Παπαγιάννης ενημέρωσε αμέσως τον αρχηγό της Εθνοφρουράς. Εκείνος με τη σειρά του κάλεσε επείγοντως τον αρχηγό των Ενόπλων Δυνάμεων Ελλάδας, ο οποίος δεν αποδέχθηκε τον επιθετικό χαρακτήρα των στόχων.

Η ηγεσία των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων και ο δικτάτορας Ιωαννίδης κοιμόντουσαν στα σπίτια τους όταν άρχισε η τουρκική εισβολή, τα χαράματα του Σαββάτου 20 Ιουλίου. Είχαν δώσει οδηγίες στους επόπτες στο ΓΕΕΘΑ ότι οι Τούρκοι έκαναν γυμνάσια για εκβιαστικούς λόγους και, παρά τις εκκλήσεις του διοικητή της Εθνικής Φρουράς, Γιωργίτη, για διαταγές απόκρουσης της εισβολής, οι οδηγίες ζητούσαν «αυτοσυγκράτηση». Όταν ο υπασπιστής του Ιωαννίδη, ταγματάρχης Παλαίνης, τον ενημέρωσε ότι «βγαίνουν οι Τούρκοι στην Κύπρο», ο «αόρατος δικτάτορας» πάγωσε αφού δεν περίμενε την τουρκική αντίδραση το Σάββατο 20 Ιουλίου, μιας και ο Αμερικανός υφυπουργός Εξωτερικών βρισκόταν στην Άγκυρα για συνομιλίες εκτόνωσης της κρίσης.

20 Ιουλίου

Η αντίδραση της Χούντας - Συνομιλίες με Σίσκο

Στις 20 Ιουλίου, Ο πρέσβης των ΗΠΑ Χένρι Τάσκα, πήγε στο Πεντάγωνο για να εξηγήσει στην ελληνική στρατιωτική ηγεσία την αμερικανική πολιτική, όπως την είχε καθορίσει ο Χένρι Κίσινγκερ. Ο Τάσκα πήρε μέρος στη σύσκεψη των αρχηγών, ενώ προς το τέλος της συνεδρίας μπήκε στην αίθουσα και ο Σίσκο, ο οποίος μόλις είχε φτάσει από την Άγκυρα.

Ο Σίσκο, ειδικός απεσταλμένος των ΗΠΑ, ήταν ωμός στις τοποθετήσεις του και η προτροπή του προς τη Χούντα ήταν:

- Μη μπείτε σε πόλεμο με την Τουρκία, διότι θα χάσετε
- Μόνη διέξοδος για να αποφύγουμε τον όλεθρο είναι η συνεννόηση.
- Αν δεν εισακούσετε τις Ηνωμένες Πολιτείες, θα σας εγκαταλείψουν.

Ο Σίσκο τόνισε επιπλέον πως η Ελλάδα δεν πρέπει να εμπλακεί *«γιατί θα ηττηθείτε και εκτός από την Κύπρο θα χάσετε και τμήμα της Ελλάδας»*. Σε αυτή τη συνάντηση εξερράγη από θυμό ο Ιωαννίδης ο οποίος, αφού απείλησε ότι η Ελλάδα θα κηρύξει τον πόλεμο στην Τουρκία, σηκώθηκε και έφυγε από την αίθουσα λέγοντας στον Σίσκο *«Μας εξαπατήσατε»*.^[46]

Η Χούντα επιχείρησε γενική επιστράτευση στην Ελλάδα, η οποία όμως γρήγορα αποδείχθηκε επιπόλαια και ασυντόνιστη ενέργεια και, σε δεύτερο χρόνο, ανακλήθηκε.

Η αντίδραση της Εθνικής Φρουράς: Τα σχέδια Αφροδίτης 1,2,3 και η επίθεση στον θύλακα Κιόνελι

Η Εθνική Φρουρά είχε δύο σχέδια άμυνας της Κύπρου: το «Αφροδίτη 1» και το «Αφροδίτη 2». Επίσης, υπήρχε και το «Αφροδίτη 3», που ήταν σχέδιο πραξικοπήματος και εφαρμόστηκε με επιτυχία στις 15 Ιουλίου. Το «Αφροδίτη 1» θα εφαρμοζόταν στην περίπτωση που η Κύπρος θα δεχόταν επίθεση από την Τουρκία και θα χρειαζόταν να αποκρούσει προσπάθεια αποβίβασης δυνάμεων.

Σε μια τέτοια περίπτωση, η συνδρομή της Ελλάδος θα ήταν:

- Αποστολή υποβρυχίων για βύθιση του αποβατικού στόλου.
- Αεροπορική κάλυψη της Κύπρου.
- Συμμετοχή της ΕΛΔΥΚ στην προσπάθεια απόκρουσης της εισβολής.

Η δημιουργία τουρκικού προγεφυρώματος εθεωρείτο αναπόφευκτη και το σχέδιο προέβλεπε χρησιμοποίηση της ΕΛΔΥΚ για την καταστροφή του. Σύμφωνα με το σχέδιο, η ΕΛΔΥΚ *«θα ετηρείτο εφεδρεία και θα αποτελούσε την κύρια δύναμη*

αντεπίθεσης κατά του προγεφυρώματος που τυχόν θα δημιουργείτο (...) τη νύχτα της $D/D+1$ », που στην προκειμένη περίπτωση ήταν η νύχτα της 20ής προς την 21η Ιουλίου.

Το «Αφροδίτη 2» θα εφαρμοζόταν στην περίπτωση που η Εθνική Φρουρά ήταν αυτή που θα αναλάμβανε την πρωτοβουλία των κινήσεων. Προέβλεπε αιφνιδιασμό των Τούρκων, με εκκαθαριστικές επιχειρήσεις κατά των τουρκοκυπριακών θυλάκων σε όλη την Κύπρο. Η κύρια προσπάθεια θα ήταν η διάλυση του θύλακα του Κιόνελλι, που ήταν ο μεγαλύτερος και ο σημαντικότερος και εκτεινόταν μεταξύ Λευκωσίας - Αγύρτας, στη νότια πλευρά του Πενταδακτύλου. Την αποστολή αυτή θα την αναλάμβανε η ΕΛΔΥΚ.^[47]

Στις 20 Ιουλίου, η ηγεσία της Εθνικής Φρουράς, αντί να δώσει διαταγή για εφαρμογή του σχεδίου «Αφροδίτη 1», αφού την πρωτοβουλία την είχαν αναλάβει οι Τούρκοι και βρισκόταν σε εξέλιξη αποβατική επιχείρηση, άρχισαν να εφαρμόζουν το «Αφροδίτη 2». Αντί το βράδυ της 20ής Ιουλίου η ΕΛΔΥΚ να επιχειρήσει εκκαθάριση του προγεφυρώματος στην Κερύνεια, διατάχθηκε να επιτεθεί κατά του θύλακα Κιόνελλι.^[47]

Η απόβαση στο Πεντεμίλι και η καταστροφή 2 ε/κ πλοίων

Η^[νεκρός σύνδεσμος] παραλία Πεντεμίλι

Στις 01:30, το ραντάρ στον Απ. Ανδρέα ανίχνευσε 11 πλοία να κατευθύνονται προς την Κερύνεια, σε απόσταση 35 ναυτικών μιλίων. Στις 05:00 περίπου, δυο μικρά ελληνοκυπριακά πλοία απέπλευσαν από την Κερύνεια για να εμπλακούν με τα τουρκικά και τελικά βυθίστηκαν. Όλοι οι ναύτες πνίγηκαν εκτός από έναν^[48].

Τις πρώτες ώρες της 20ής Ιουλίου 1974, οι τούρκικες δυνάμεις αποβιβάστηκαν στην παραλία Πεντεμίλι, η οποία βρίσκεται στη βόρεια ακτογραμμή της Κύπρου, περίπου 8 χιλιόμετρα δυτικά της Κερύνειας. Είχαν ξεκινήσει από το λιμάνι της Μερσίνας της Τουρκίας, και η αρχική πρόθεσή τους ήταν να αποβιβάστούν στην παραλία της Γλυκιώτισσας, η οποία όμως κρίθηκε ακατάλληλη. Πριν την αποβίβαση, Τούρκοι βατραχάνθρωποι έψαξαν για νάρκες.^[49] Η τουρκική δύναμη αποτελείτο από 3.000 στρατιώτες, 12 άρματα μάχης M47 και 20 τεθωρακισμένα οχήματα μεταφοράς προσωπικού M113, και 12 ολμοβόλα.^[49]

Πρώτη εμπλοκή του κυπριακού Στρατού Ξηράς

Στις 10:00 υπήρξε η πρώτη εμπλοκή των Τούρκων με δυνάμεις του στρατού ξηράς της Κύπρου (το 251 Τάγμα Πεζικού, υποστηριζόμενο από μια διμοιρία 5

τεθωρακισμένων τύπου T-34^[50]). Παρόλο που κατάφεραν να καταστρέψουν 2 θέσεις πυροβόλων άνευ οπισθοδρομήσεως, απέτυχαν να εκδιώξουν τους Τούρκους από τις θέσεις τους. Μια αντεπίθεση των τουρκικών δυνάμεων κατάφερε να καταστρέψει 2 τεθωρακισμένα. Όταν το τάγμα υποχώρησε ανατολικά προς την Κερύνεια, οι Τούρκοι προχώρησαν 1 χιλιόμετρο, αρχικά προς τα δυτικά, και μετά προχώρησαν ανατολικά. Από τα συνολικά 5 άρματα, τα 4 καταστράφηκαν και 1 βρέθηκε εγκαταλελειμμένο στο στρατόπεδο του τάγματος.^[49] Επίσης, αεροπορικές επιθέσεις στόχευσαν ελληνοκυπριακές θέσεις μέσα και γύρω από την Κερύνεια.^[49]

Το πυροβολικό της Εθνικής Φρουράς βομβαρδίζει θέσεις των Τούρκων - Προσπάθεια αντεπίθεσης

Οι ελληνοκυπριακές δυνάμεις του Πυροβολικού προσπάθησαν να αποκρούσουν την αποβίβαση των Τούρκων: η 182 ΜΠΠ, η 190 ΜΑ/ΤΠ επιτέθηκε κατά των τουρκικών δυνάμεων στην περιοχή Πανάγρων και στο τουρκικό προγεφύρωμα στο Πεντεμίλι, αναγκάζοντας τα τουρκικά πολεμικά πλοία να υποχωρήσουν^[51]. Η 191 ΠΟΠ έβαλλε κατά των τουρκικών θέσεων στο Μπέλλα-Πάις και στις περιοχές Άσπρη Μούττη και Κοτζά Καγιά^[52]. Η 198 ΠΟΠ είχε χάσει αρκετά οχήματα, ασυρμάτους και πυρομαχικά κατά τη διάρκεια πυρκαγιάς στις 16 Ιουλίου. Έτσι βρέθηκε αποδυναμωμένη κατά τη διάρκεια των πρώτων συγκρούσεων με τους Τούρκους στο κάστρο του Αγίου Ιλαρίωνα στις 20 Ιουλίου, στην προσπάθειά της να στηρίζει τις δυνάμεις καταδρομών που μάχονταν στην περιοχή.^[53]

Ως απάντηση στην εισβολή, ένας αξιωματικός του επιτελείου της Εθνικής Φρουράς, ο αντισυνταγματάρχης Κωνσταντίνος Μπούφας, στάλθηκε στο δυτικό προάστιο της Κερύνειας σε μια προσπάθεια να οργανώσει αντεπίθεση. Η επίθεση είχε ως αποτέλεσμα την προσωρινή υποχώρηση των Τούρκων, οι οποίοι όμως προχώρησαν σε αντεπίθεση. Ένα από τα τρία ελληνοκυπριακά άρματα μάχης T-34 δέχθηκε πυρά από τουρκικό αντιαρματικό και καταστράφηκε. Το 306ο Τάγμα Πεζικού έφθασε αργά και επιτέθηκε κατά των τουρκικών δυνάμεων από τα ανατολικά, αλλά δεν κατάφερε να πετύχει κάτι αξιοσημείωτο.^[49]

Μαζική επίθεση Εθνικής Φρουράς στον θύλακα του Κιόνελι

Στις 20 Ιουλίου η Εθνική Φρουρά, υποστηριζόμενη από όλα τα άρματα T-34, καθώς και με δυνάμεις της ΕΛΔΥΚ - τις πλέον αξιόμαχες στο νησί - εξαπέλυσαν μαζική επίθεση στον θύλακα του Κιόνελι, ο οποίος έλεγχε τμήμα του δρόμου Κερύνειας- Λευκωσίας. Στη σφοδρότατη μάχη που ακολούθησε, παρόλο που δυνάμεις της ΕΛΔΥΚ κατέλαβαν τα πρώτα σπίτια, τελικά αναγκάστηκαν τις πρώτες πρωινές ώρες να επιστρέψουν στο στρατόπεδό τους.^{[47][54]}

Επιθέσεις στους θύλακες Λεμεσού, Αυδήμου, Πάφου, Αγύρτας

Στις 20 Ιουλίου, ώρα 10:00, γύρω στους 450 μαχητές της ΕΟΚΑ Β', μέλη του 203 Εφεδρικού Τάγματος Πεζικού, επιτέθηκαν στον θύλακα της Λεμεσού, όπου

υπήρχαν περίπου 1.000 κάτοικοι, ελαφρά οπλισμένοι.^{[49][54]} Την ίδια περίπου στιγμή, 100 μαχητές της ΕΟΚΑ Β΄ περικύκλωσαν τον θύλακα της Αυδήμου, δυτικά της Λεμεσού. Οι Τουρκοκύπριοι αιχμάλωτοι οδηγήθηκαν στο γήπεδο της Λεμεσού.^{[49][54]}

Στις 20 Ιουλίου, 10.000 κάτοικοι του τουρκοκυπριακού θύλακα της Λεμεσού παραδόθηκαν στην Εθνική Φρουρά της Κύπρου. Ακολούθως, σύμφωνα με Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους αυτόπτες μάρτυρες, ακολούθησαν βιασμοί και εκτελέστηκαν μικρά παιδιά. Το αρχηγείο των Τουρκοκυπρίων κάηκε^{[55][56]} και 1.300 Τουρκοκύπριοι τοποθετήθηκαν σε στρατόπεδο συγκέντρωσης.^[57] Ο θύλακας στην Αμμόχωστο βομβαρδίστηκε και η τουρκοκυπριακή πόλη Λέφκα, καταλήφθηκε από την Εθνική Φρουρά.^[58]

Στις 17:00, το ελληνικό αρματαγωγό Λέσβος έφτασε στην Πάφο και ξεκίνησε να βομβαρδίζει τον τουρκοκυπριακό θύλακα του Μουτάλλου. Το σκάφος αποβίβασε 450 στρατιώτες της ΕΛΔΥΚ και αμέσως έφυγε για να αποφύγει τον εχθρό. Τούρκικα πλοία έφτασαν στην περιοχή για να το απωθήσουν, τα οποία η τουρκική αεροπορία τα εξέλαβε ως ελληνικά και τους επιτέθηκε στις 21 Ιουλίου. Ο θύλακας παραδόθηκε στις 22:00.^{[49][54]}

Τμήματα της Εθνικής Φρουράς επιτέθηκαν στον θύλακα της Αγύρτας προσπαθώντας να τον περικυκλώσουν και να τον απομονώσουν. Τούρκοι αλεξιπτωτιστές προσπάθησαν να ενισχύσουν τον θύλακα, όμως υπέστησαν αρκετές απώλειες.^{[49][54]}

Ψήφισμα Συμβουλίου Ασφαλείας ΟΗΕ 353

Αργά το βράδυ της 20ης Ιουλίου, το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, σε ομόφωνο ψήφισμα (υπ αριθμόν 353]) του ανέφερε:^[59]

1. Καλεί όλα τα κράτη να σέβονται την κυριαρχία, ανεξαρτησία και εδαφική ακεραιότητα της Κύπρου,
2. Καλεί όλα τα μέρη στις παρούσες συγκρούσεις ως πρώτο βήμα να προχωρήσουν σε κατάπαυση του πυρός και συνιστά σ' όλα τα κράτη να εξασκήσουν τη μέγιστη αυτοσυγκράτηση και να αποφύγουν κάθε ενέργεια που θα μπορούσε να επιδεινώσει περαιτέρω την κατάσταση,
3. Απαιτεί άμεσο τερματισμό της ξένης στρατιωτικής επέμβασης στην Κυπριακή Δημοκρατία η οποία είναι αντίθετη με την παράγραφο 1. όπως αυτή περιγράφηκε πιο πάνω,
4. Ζητεί την αποχώρηση χωρίς καθυστέρηση από την Κυπριακή Δημοκρατία του ξένου στρατιωτικού προσωπικού που βρίσκεται εκεί πέραν των προνοιών διεθνών συμφωνιών, περιλαμβανομένων και εκείνων των οποίων

η αποχώρηση είχε ζητηθεί από τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, στην επιστολή του ημερομηνίας 2 Ιουλίου 1974,

5. Καλεί την Ελλάδα, την Τουρκία και το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και Βορείου Ιρλανδίας να προσέλθουν σε συνομιλίες χωρίς καθυστέρηση για την αποκατάσταση της ειρήνης στην περιοχή και τη συνταγματική διακυβέρνηση της Κύπρου και να τηρούν ενήμερο το Γενικό Γραμματέα,
6. Καλεί όλα τα μέρη να συνεργαστούν πλήρως με την Ειρηνευτική Δύναμη των Ηνωμένων Εθνών στην Κύπρο για να καταστεί δυνατή η εκτέλεση της εντολής της,
7. Αποφασίζει να παρακολουθεί συνεχώς την κατάσταση και να ζητά από το Γενικό Γραμματέα να το ενημερώνει όποτε χρειάζεται, με πρόθεση την υιοθέτηση περαιτέρω μέτρων για να διασφαλίσουν την αποκατάσταση ειρηνικών συνθηκών το συντομότερο δυνατό.

21 Ιουλίου

Χάρτης^[νεκρός σύνδεσμος] που δείχνει τις κινήσεις των

Τούρκων την 21η Ιουλίου

Στις 21 Ιουλίου, ενώ στην Κύπρο οι μάχες συνεχίζονταν και η Τουρκία καταλάμβανε την Κερύνεια, στην Αθήνα ο Ιωαννίδης συνέχιζε να απειλεί για ολομέτωπο πόλεμο Ελλάδας Τουρκίας, όμως, όταν το αποφάσισε, οι στρατηγοί-αρχηγοί των όπλων στασίασαν (γνωστό ως πραξικόπημα των Στρατηγών).

Τα πρόσωπα που πρωταγωνίστησαν μαζί με τον ταξίαρχο Ιωαννίδη, ήταν ο πρόεδρος Φαίδων Γκιζίκης, ο πρωθυπουργός Αδαμάντιος Ανδρουτσόπουλος, ο αρχηγός Στρατού αντιστράτηγος Γαλατσάνος, ο αρχηγός Ναυτικού αντιναύαρχος Πέτρος Αραπάκης, ο αρχηγός Αεροπορίας Παπανικολάου, ο αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων Γρηγόριος Μπονάνος.

Συζητήσεις για ανακωχή και η «ελληνική νηοπομπή»

Ο ειδικός διαπραγματευτής των ΗΠΑ για το Κυπριακό, Τζόζεφ Σίσκο, προσπαθούσε να πείσει την Αθήνα και Άγκυρα για ανακωχή. Ο Μπουλέντ Ετσεβίτ απαιτούσε να μην υπάρξουν ενισχύσεις των ελληνικών δυνάμεων στην Κύπρο για να δεχτεί εκχειρία. Απειλούσε κατάρριψη ή και βύθιση όποιας βοήθειας θα

ερχόταν από την Ελλάδα. Ο Σίσκο ενημέρωσε και τον πρωθυπουργό Ανδρουτσόπουλο. Η ελληνική κυβέρνηση διαβεβαίωσε πως δεν υπήρχαν ελληνικά πλοία, όμως ο Ετζεβίτ πίστευε πως είχαν σηκώσει τουρκική σημαία τα ελληνικά πλοία έξω από την Πάφο, τα οποία και βομβάρδισε (το αντιτορπιλικό Κοτζίατπεπε βυθίστηκε, ενώ τα άλλα δυο υπέστησαν σοβαρές ζημιές).^[60]

Απόφαση Ιωαννίδη για ελληνοτουρκικό πόλεμο

Το πρωί της 21ης Ιουλίου, στη σύσκεψη της στρατιωτικής ηγεσίας, αποφασίστηκε πως σε περίπτωση που δεν σταματήσουν οι αεροπορικοί βομβαρδισμοί, η ελληνική κυβέρνηση θα αποχωρούσε από το ΝΑΤΟ και θα ανακοίνωνε έναρξη πολέμου με Τουρκία. Ο Αμερικάνος πρέσβης, Τάσκα, όταν του ανακοινώθηκε η απόφαση, επικοινωνήσε με τον Πρόεδρο Γκιζίκη και τον ενημέρωσε για τους κινδύνους.^[61]

Ο Ιωαννίδης αποφάσισε την ενεργοποίηση του σχεδίου Κ, το οποίο αφορούσε στην αποστολή ναυτικών και αεροπορικών δυνάμεων στην Κύπρο (ένα υποβρύχιο, δύο τορπιλλακάτους και μοίρα 18 αεροσκαφών F-84F από την Κρήτη)^[61]

Το πραξικόπημα των στρατηγών

Ο Ιωαννίδης κάλεσε τον πρόεδρο Γκιζίκη, τον αρχηγό των Ενόπλων Δυνάμεων Γρηγόριο Μπονάνο, τον πρωθυπουργό Ανδρουτσόπουλο και τον υπουργό Άμυνας Λατσούδη και τους ενημέρωσε για την απόφαση του. Ο Μπονάνος την αποδέχτηκε με τον όρο να δεχτούν οι αρχηγοί των κλάδων του Στρατού. Αμέσως μετά, κάλεσε τους αρχηγούς και υπαρχηγούς της Αεροπορίας και του Ναυτικού. Όλοι οι στρατηγοί εξέφρασαν επιφυλάξεις για το αν η Ελλάδα μπορεί να αντέξει ένα πόλεμο με την Τουρκία, (η οποία είχε συγκεντρωμένο στρατό στη Σμύρνη) ενώ φοβόντουσαν και επίθεση από τον Βορρά (Βουλγαρία). Έτσι αρνήθηκαν να κηρύξουν πόλεμο.^[61]

Μετά το τέλος της σύσκεψης, ο αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων, Γρηγόριος Μπονάνος, ο αντιναύαρχος Αραπάκης, ο αρχηγός Αεροπορίας Παπανικολάου και ο αρχηγός στρατού ξηράς Γαλατσάνος μετείχαν σε πολύωρη συζήτηση, η απόφαση της οποίας ήταν να αποστασιοποιηθούν από τον Δημήτριο Ιωαννίδη καθώς επίσης και να παραδώσουν την εξουσία στους πολιτικούς. Μετά τη σύσκεψη, ο Αραπάκης κάλεσε τα υποβρύχια Νηρέυς και Γλαύκος, τα οποία κινούνταν προς Κύπρο από τις 19 Ιουλίου, να επιστρέψουν στο Αιγαίο.^[61]

Αποστολή ενισχύσεων από Ελλάδα σε Κύπρο

Το απόγευμα, στην Αθήνα, ο Ιωαννίδης μαζί με τους στρατιωτικούς αρχηγούς συζητούσαν σε νέα σύσκεψη την αποστολή ενισχύσεων στην Κύπρο. Οι στρατιωτικοί, μη ικανοί να έρθουν σε ανοικτή σύγκρουση με τον Ιωαννίδη, επικαλούμενοι ζητήματα ασφαλείας, δεν έδωσαν έγκριση για χρήση όσων ήταν σχεδιασμένα στο Σχέδιο Κ. Τελικά αποφασίστηκε να σταλούν μυστικά ενισχύσεις

στους Ελληνοκύπριους, με τη μορφή μίας μεραρχίας πεζικού, ενός τάγματος καταδρομών και ενός τάγματος μέσων αρμάτων μάχης. Μια αρχική προσπάθεια μεταφοράς των ενισχύσεων έγινε με τη χρήση του πορθμείου «Ρέθυμνον», το οποίο μετέφερε το 537ο Τάγμα Πεζικού, ένα τάγμα από άρματα μάχης και 500 (κατ' άλλους 280) Κύπριους εθελοντές (κυρίως φοιτητές, υποστηρικτές της ΕΟΚΑ Β', που συγκεντρώθηκαν από την χουντοκρατούμενη ΕΦΕΚΑ). Το πορθμείο απέπλευσε από τον Πειραιά τα μεσάνυχτα.^{[62][63]} Τελικά, μετά από ένα ταξίδι μέχρι τα ανοικτά της Πάφου, έκανε στροφή, αποβίβασε τους Στρατιώτες στη Ρόδο και επέστρεψε τους εθελοντές στον Πειραιά, αφού οι στρατιωτικοί αρχηγοί βρίσκονταν σε επικοινωνία με τον Τζόζεφ Σίσκο.^[62]

Επιχείρηση Νίκη (μεταφορά τάγματος Καταδρομών στην Κύπρο)

Το ίδιο απόγευμα, η Ελληνική Πολεμική Αεροπορία προέβη σε απόπειρα μυστικής μεταφοράς ενισχύσεων (με τη μορφή τάγματος καταδρομών), γνωστή ως Επιχείρηση «Νίκη», με τη χρήση 15 αεροσκαφών τύπου Nord Noratlas (354 Μοίρα «Πήγασος») από τη Σούδα της Κρήτης στην Κύπρο. Ωστόσο, η αποστολή δέχθηκε φίλια πυρά από τα αντιαεροπορικά πολυβόλα της ελληνοκυπριακής 195 ΜΕΑ/ΑΠ επειδή τα νόμιζε τα αεροσκάφη για τουρκικά (παρατάχθηκε στο Διεθνές Αεροδρόμιο της Λευκωσίας), με αποτέλεσμα το 3ο Noratlas (NIKH-4) να καταστραφεί (4 αεροπόροι και 29 καταδρομείς σκοτώθηκαν). Ακόμα δύο αεροσκάφη Noratlas υπέστησαν σοβαρές ζημιές και προέβησαν σε ανώμαλες προσγειώσεις, με αποτέλεσμα οι Ελληνοκύπριοι να καταλάβουν το λάθος τους. Μερικά από τα υπόλοιπα αεροσκάφη κατάφεραν να προσγειωθούν ομαλά και να αποβιβάσουν άνδρες και εξοπλισμό, ώστε οι Έλληνες να είναι σε θέση να προστατεύσουν το αεροδρόμιο.^{[63][64][65]}

Τελευταίες μάχες στην Κύπρο και δεύτερο κύμα εφοδιασμού των τουρκικών δυνάμεων

Ελάχιστες ή καθόλου συμπλοκές δεν υπήρξαν στο προγεφύρωμα την 21η Ιουλίου, ενώ τουρκικές δυνάμεις είχαν αναχωρήσει από το λιμάνι της Μερσίνας. Οι ελληνοκυπριακές δυνάμεις παρατάχθηκαν στην Κερύνεια, στον δρόμο Κερύνειας-Καραβά και στην Τριμίθι. Συνεχίστηκαν οι συγκρούσεις στον Πενταδάκτυλο και οι ελληνοκυπριακές δυνάμεις κατέλαβαν το χωριό Πιλέρι, ενώ η 31η και 33η Μοίρα Καταδρομών είχαν σημαντικές επιτυχίες.^[66]

Στις 6:00 το πρωί, ο θύλακας Λεμεσού παραδόθηκαν ολοκληρωτικά, 1.000 αιχμάλωτοι πολέμου μεταφέρθηκαν στο κεντρικό γήπεδο της πόλης. Υπήρξαν αναφορές για βιασμούς γυναικών και δολοφονίες παιδιών.

Στον θύλακα της Λάρνακας, μετά από σκληρές μάχες, οι Τουρκοκύπριοι ξεκίνησαν να παραδίδονται στις 10:30.^[67]

Στις 04:45, οι ελληνοκυπριακές δυνάμεις επιτέθηκαν στον θύλακα της Λεύκας, με βομβαρδισμό και ρουκέτες και ο Λιμνίτης περικυκλώθηκε από δυνάμεις της Εθνικής Φρουράς.^[67]

22 Ιουλίου

Ανακωχή το απόγευμα της 22 Ιουλίου

Τα μεσάνυχτα της 21ης προς την 22α Ιουλίου, ο εκπρόσωπος του Αμερικανού Υπουργού Εξωτερικών Χένρυ Κίσινγκερ μεσολάβησε για τη σύναψη ανακωχής μεταξύ των δυο εμπολέμων μερών, η οποία επιτεύχθηκε νωρίς το απόγευμα (4:00 μ.μ.) της 22 Ιουλίου. Μετά την αποδυνάμωση του Ιωαννίδη, ο Μπονάνος ανέλαβε την ευθύνη για τη μη εμπλοκή σε ελληνοτουρκικό πόλεμο.

Πτώση της Κερύνειας

Στις 22 Ιουλίου, ολοκληρώθηκε η μεταφορά τουρκικού εφοδιασμού από τη Μερσίνα. Με την ενίσχυση σε βαρύ οπλισμό, ξεκίνησε η επίθεση στην Κερύνεια, η οποία ήταν σχεδόν άδεια αφού οι κάτοικοι είχαν μετακινηθεί στον Άγιο Ιλαρίωνα για ασφάλεια. Οι τούρκικες δυνάμεις, με αεροπορική και ναυτική υποστήριξη, ξεκίνησαν την επίθεση λίγο μετά τις 11 το πρωί, εναντίον δυνάμεων καταδρομών και πεζικού (33η ΜΚ, 306ΤΠ και 251ΤΠ) τα οποία χωρίς αντιαρματική κάλυψη ήταν αδύνατο να αντισταθούν ουσιαστικά. Μέχρι το τέλος της ημέρας, είχε δημιουργηθεί ισχυρό προγεφύρωμα στην Κερύνεια.

Κατάληψη θυλάκων Αμμοχώστου

Με τη βοήθεια του πυροβολικού, ολοκληρώθηκε η επίθεση κατά των θυλάκων των Τουρκοκυπρίων στη Σακκάρια, στην Καραόλου και στην παλιά πόλη της Αμμοχώστου.^[68] Η τουρκική αεροπορία βομβάρδισε την υπόλοιπη πόλη.^[69]

Αεροδρόμιο Λευκωσίας και Άγιος Ιλαρίων

Στις 15:00, η τουρκική αεροπορία ξεκίνησε ισχυρή επίθεση κατά του αεροδρομίου Λευκωσίας. Η εκεχειρία που ανακοινώθηκε στις 16:00 έσπασε λίγο αργότερα, από επανάληψη βομβαρδισμών στις 17:15. Χερσαίες δυνάμεις ενεπλάκησαν στο Δίκωμο, στις 18:15, και επίσης στο χωριό του Τράχωνα.^[70] Διεξήχθη επίθεση και στον θύλακα του Αγίου Ιλαρίωνα, μέχρι να κηρυχθεί εκεχειρία.^[71]

23 Ιουλίου

Η στρατιωτικο-πολιτική σύσκεψη

Την 23 Ιουλίου, στα Παλαιά Ανάκτορα, άρχισαν να συσκέπτονται οι πολιτικοί με τους χουντικούς στρατιωτικούς. Από τους πολιτικούς συμμετείχαν οι Π. Κανελλόπουλος, Γ. Μαύρος, Σπ. Μαρκεζίνης, Γ. Α. Νόβας, Στ. Στεφανόπουλος, Π. Γαρουφαλιάς, Ξεν. Ζολώτας και Ε. Αβέρωφ. Από τους στρατιωτικούς, παρόντες ήταν ο πρόεδρος της χουντικής Δημοκρατίας στρατηγός

Φ. Γκιζίκης, ο αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων στρατηγός Γρ. Μπονάνος, ο αρχηγός ΓΕΣ αντιστράτηγος Ανδρ. Γαλατσάνος, ο αρχηγός ΓΕΝ αντιναύαρχος Πέτρος Αραπάκης και ο αρχηγός ΓΕΑ Αλ. Παπανικολάου. Πρακτικά δεν κρατήθηκαν για τη σύσκεψη. Αποφασίστηκε να δοθεί η εξουσία στον Κωνσταντίνο Καραμανλή.

Μάχες στην Κύπρο

Η Α Μοίρα καταδρομών κατάφερε να εισχωρήσει στο αεροδρόμιο Λευκωσίας. Οι τουρκικές δυνάμεις που επιδίωξαν να το καταλάβουν μετά από σφοδρές μάχες δεν κατάφεραν να προχωρήσουν.

24 Ιουλίου

Την 24η Ιουλίου, ορκίστηκε στην Αθήνα κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας, με πρωθυπουργό τον Κωνσταντίνο Καραμανλή. Παράλληλα στην Κύπρο, τα γεγονότα υποχρέωσαν τον Σαμψών να παραιτηθεί. Πρόεδρος ανέλαβε ο Γλαύκος Κληρίδης.

25 Ιουλίου

Στις 25 Ιουλίου 1974, άρχισαν στη Γενεύη οι ειρηνευτικές συνομιλίες για την Κύπρο, μεταξύ των Υπουργών Εξωτερικών των τριών εγγυητριών χωρών της Κυπριακής Δημοκρατίας (Γεώργιος Μαύρος, Τουράν Γκιουνές, Τζέιμς Κάλαχαν).

Απολογισμός της πρώτης Εισβολής (Αττίλας Ι)

Με το τέλος του Αττίλα Ι, οι τουρκικές δυνάμεις έλεγχαν το 7% της Κύπρου. Είχαν καταφέρει να ενώσουν το προγεφύρωμά τους με τον μεγάλο θύλακα του Κιόνελη, βορείως της Λευκωσίας. Έλεγχαν το λιμάνι της Κερύνειας, γεγονός που τους επέτρεπε να αυξήσουν τους ρυθμούς ανεφοδιασμού των δυνάμεών τους. Το λιμάνι της Κερύνειας ήταν σημαντικό για μεταφορά οπλισμού από την Τουρκία τον οποίο θα χρησιμοποιούσε στη δεύτερη εισβολή.^{[72][73][74][75]}

Σύμφωνα με τον Τούρκο πρωθυπουργό Μπουλέντ Ετζεβίτ, μέχρι τις 25 Ιουλίου, είχαν 15 στρατιώτες νεκρούς, 184 τραυματίες και 242 αγνοούμενους.^[76] Οι απώλειες των Τουρκοκυπρίων ήταν άγνωστες. Σύμφωνα με την ελληνοκυπριακή πλευρά, μεταξύ 20 και 22 Ιουλίου, οι Ελληνικές δυνάμεις είχαν 215 νεκρούς, 223 αγνοούμενους και άγνωστο αριθμό τραυματιών.^[77] Σύμφωνα με τον Ερυθρό Σταυρό, οι αιχμάλωτοι πολέμου της πρώτης εισβολής ήταν 385 Ελληνοκύπριοι που στάλθηκαν στα Άδανα, 63 Ελληνοκύπριοι στη φυλακή Saray και 3.268 Τουρκοκύπριοι σε διάφορες τοποθεσίες στην Κύπρο.^[78]

Οι διαπραγματεύσεις στη Γενεύη

Διαπραγματεύσεις 25-30 Ιουλίου (Υπ. Εξ Ελλάδας, Τουρκίας, Αγγλίας)

Στις 25 Ιουλίου, με πρωτοβουλία της Αγγλίας, άρχισαν στη Γενεύη της Ελβετίας ειρηνευτικές συνομιλίες με τη συμμετοχή των υπουργών Εξωτερικών των τριών εγγυητριών χωρών (Μαύρος, Γκιουνές, Κάλαχαν). Οι συνομιλίες διήρκεσαν 5 ημέρες. Στις 30 Ιουλίου υπογράφηκε διακήρυξη με την οποία καλούνταν «οι αντίπαλες δυνάμεις στην Κύπρο να σταματήσουν κάθε επιθετική ή εχθρική δραστηριότητα».^[79] Τα κύρια σημεία της διακήρυξης ήταν:

1. Η μη επέκταση των περιοχών που είχαν κάτω από τον έλεγχό τους οι αντίπαλες δυνάμεις.
2. Η εγκαθίδρυση ζωνών ασφαλείας μεταξύ των αντιμαχομένων
3. Η εκκένωση των τουρκικών θυλάκων από την Ειρηνευτική Δύναμη του ΟΗΕ
4. Το δικαίωμα να διαθέτουν οι δύο πλευρές δική τους αστυνομία και δυνάμεις ασφαλείας
5. Η διεξαγωγή διαπραγματεύσεων με συμμετοχή Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων για οριστική διευθέτηση του Κυπριακού, στις 8 Αυγούστου.^[80]

Διαπραγματεύσεις 8-14 Αυγούστου (Κληρίδης-Ντεκτάς)

Στις 8 Αυγούστου επαναλήφθηκαν στη Γενεύη οι συνομιλίες, με τη συμμετοχή αυτή τη φορά και των εκπροσώπων της ελληνοκυπριακής κοινότητας (Γλαύκος Κληρίδης) και της τουρκοκυπριακής κοινότητας (Ραούφ Ντενκτάς). Ο Τούρκος υπ. Εξωτερικών, Τουράν Γκιουνές, ζήτησε να αποδεχτεί η ελληνική πλευρά ομοσπονδοποίηση και διαχωρισμό πληθυσμού με το 34% του εδάφους να ελέγχεται από τους Τουρκοκύπριους. Ο Γλαύκος Κληρίδης ζήτησε επίμονα αναβολή των συνομιλιών, ώστε να του παρασχεθεί χρόνος (36 έως 48 ώρες) να διαβουλευθεί με την ελληνική και κυπριακή πολιτική ηγεσία. Αργά το βράδυ της 13ης Αυγούστου ο Γκιουνές, ισχυρίστηκε πως οι Ελληνοκύπριοι παίζουν παιχνίδια με τον χρόνο και πως ο Κληρίδης έπρεπε να απαντήσει αμέσως αλλιώς ναυαγούν οι συνομιλίες. Την αυγή της 14ης Αυγούστου η Τουρκία εξαπέλυσε νέα μεγάλη στρατιωτική επιχείρηση. Ο δεύτερος γύρος της τουρκικής εισβολής είχε αρχίσει.^{[79][81][82]}

Ψήφισμα 573 από Συμβούλιο της Ευρώπης υπέρ Τουρκίας

Στις 29 Ιουλίου το Συμβούλιο της Ευρώπης πέρασε το Ψήφισμα 573^[83] στο οποίο καταδίκασε το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου στην Κύπρο και αναγνώριζε το δικαίωμα της Τουρκίας να επέμβει για να αποκαταστήσει το προ-πραξικοπηματικό καθεστώς, σύμφωνα με το άρθρο 4 της Συνθήκης Εγγυήσεων του 1960.^[84]

Μάχες στην Κύπρο κατά τη διάρκεια της κατάπαυσης πυρός (25 Ιουλίου - 14 Αυγούστου)

Κατά τη διάρκεια της εκεχειρίας οι τουρκικές δυνάμεις συνέχισαν την προέλαση στην επαρχία Κερύνειας καταλαμβάνοντας τη Λάπηθο και τον Καραβά.^[84] Στις 24 Ιουλίου, οι τουρκικές δυνάμεις κατέλαβαν το χωριό Άγιος Ερμόλαος, το οποίο στις 27 ανακαταλήφθηκε από τις δυνάμεις της Εθνικής Φρουράς, οι οποίες υποχώρησαν στις 28 Ιουλίου μετά από σφοδρές μάχες.^[84]

Την 1η Αυγούστου, ξέσπασαν σφοδρές μάχες στον Καραβά, με την Εθνική Φρουρά να καταστρέφει ένα τουρκικό άρμα μάχης. Στις 6 Αυγούστου, οι τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις επιτέθηκαν σε Καραβά και Λάπηθο για να τα καταλάβουν στις 8 Αυγούστου. Με αυτές τις μάχες, οι τουρκικές δυνάμεις διπλασίασαν το έδαφος που έλεγχαν.^[84]

Η δεύτερη εισβολή

Στις 14 Αυγούστου ξεκίνησε η δεύτερη επιχείρηση των Τούρκων (Αττίλας II), η οποία κράτησε 3 ημέρες, ενώ μέλη της ΕΟΚΑ Β΄ προέβησαν σε σφαγές αμάχων και γυναικόπαιδων στα χωριά Μαράθα, Σανταλάρη και Αλόα, τις οποίες τα Ηνωμένα Έθνη τις περιέγραψαν ως έγκλημα κατά της ανθρωπότητας.^[85] Οι Τούρκοι θα κατακτούσαν περισσότερο από ό,τι ζητούσαν στη Γενεύη πριν λίγες ώρες.^[84]

Οι ελληνοκυπριακές δυνάμεις ήταν χωρισμένες σε 3 τομείς, Δυτικό, Κεντρώο και Ανατολικό. Το σχέδιο των ελληνοκυπριακών δυνάμεων ήταν η ασθενής άμυνα και υποχώρηση έως μια προσχεδιασμένη αμυντική γραμμή, τη «Γραμμή Τρόοδους». Πιο ενισχυμένος τομέας ήταν ο Ανατολικός, για τον οποίο υπήρχε η άποψη πως θα ήταν το κύριο πεδίο δράσης της τουρκικής επιθετικότητας. Συνολικά, υπήρχαν 20 χιλιάδες άντρες στις τάξεις της Εθνικής Φρουράς και 21 άρματα μάχης τύπου T-34.^[84]

Στις τουρκικές δυνάμεις υπήρχαν 40 χιλιάδες άντρες και 200- 260 άρματα. Το τουρκικό σχέδιο είχε δύο φάσεις. Ανατολικά να επιτεθούν έως ότου ενώσουν τον θύλακα της Αμμοχώστου με τις υπόλοιπες δυνάμεις που έλεγχαν, ενώ άλλη ομάδα δυνάμεων θα προχωρούσε δυτικά έως ότου προσεγγίσει τη Γραμμή Τρόοδους. Η δεύτερη φάση, υπολογιζόμενη να ξεκινήσει μετά από δύο μέρες, προέβλεπε την κατάληψη της Μόρφου και του Λιμνίτη.^[84]

Στον διπλωματικό τομέα, στις 15 Αυγούστου ο Κληρίδης προήδρευσε συμβουλίου ελληνοκυπρίων και την επομένη μετέβη στην Αθήνα για συνομιλίες με την ελληνική κυβέρνηση.

14 Αυγούστου

Ανατολικός Τομέας

Στον Ανατολικό Τομέα, οι Τούρκοι ξεκίνησαν με βολές πυροβολικού συνεπικουρούμενοι από την αεροπορία, εναντίον των ελληνικών θέσεων.

Τουρκικές δυνάμεις επιτέθηκαν στο χωριό Μια Μηλιά. Αρχικά αποκρούστηκαν, αλλά μετά την ενίσχυσή τους με τεθωρακισμένα, το ΓΕΕΦ διέταξε τις ελληνοκυπριακές δυνάμεις να υποχωρήσουν στη γραμμή Τρόοδους. Έτσι οι Τούρκοι κατάφεραν να καταλάβουν το χωριό. Υποχωρώντας οι ελληνοκυπριακές δυνάμεις δεχόντουσαν πυρά της αεροπορίας, τα οποία οδήγησαν στην κατάρρευση της γραμμής άμυνας και μέχρι τις 12:30, οι τουρκικές δυνάμεις είχαν φτάσει στην Αμμόχωστο.^[84]

Κεντρικός Τομέας - Μάχη της ΕΛΔΥΚ

Στον Κεντρικό Τομέα, το στρατόπεδο της ΕΛΔΥΚ δέχτηκε επίθεση με βολές πυροβολικού και αεροπορίας. Στις 10:00 το στρατόπεδο δέχτηκε επίθεση από πεζικό και στις 11:00 από τεθωρακισμένα, όμως οι δυνάμεις της ΕΛΔΥΚ - της πιο αξιόμαχης μονάδας των ελληνοκυπριακών δυνάμεων - κατάφεραν να τις αποκρούσουν. Στις 15:00 υπήρξε και νέα επίθεση, όμως και πάλι αποκρούστηκε. Συνολικά η ΕΛΔΥΚ είχε 1 νεκρό και 7 τραυματίες, ενώ οι τουρκικές απώλειες ήταν βαριές. Ωστόσο κατάφεραν και κατέλαβαν ένα παρακείμενο λόφο.

Στον Δυτικό τομέα δεν υπήρξαν ιδιαίτερες εμπλοκές.^[84]

15 Αυγούστου

Σύσκεψη πολιτικών και θρησκευτικών Αρχηγών της Κύπρου

Σε σύσκεψη που συγκάλεσε ο Κληρίδης, τις 14 Αυγούστου, για να τους θέσει τις τουρκικές απαιτήσεις για ομοσπονδία. Συμμετείχαν οι πολιτικοί και θρησκευτικοί αρχηγοί (και οι καθαιρεμένοι μητροπολίτες) και ο Νίκος Σαμψών. Ο Κληρίδης τους περιέγραψε την κατάσταση, τους ενημέρωσε πως οι Τούρκοι μπορούν να καταλάβουν όλη την Κύπρο. Ακολούθησαν οι τοποθετήσεις των πολιτικών αρχηγών. Ο Σαμψών πρότεινε να συσπειρωθεί η ηγεσία υπό τον Γλαύκο Κληρίδη. Αρκετοί μητροπολίτες ζήτησαν να κηρυχθεί ένωση με την Ελλάδα. Στο τέλος της σύσκεψης ο Κληρίδης δήλωσε πως θα πράξει σύμφωνα με το εθνικό συμφέρον και αναλαμβάνει την ευθύνη.^[86]

Στρατιωτικές επιχειρήσεις

Στον Ανατολικό Τομέα, στις 15 Αυγούστου, το εφεδρικό τάγμα 341, ενισχυμένο με 3 άρματα T-34, προσπαθούσε να αμυνθεί δυτικά της Αμμοχώστου. Οι άλλες δυνάμεις υποχώρησαν στη Λάρνακα και τη Γραμμή Τρόοδους. Στις 14:00 οι Ελληνοκύπριοι του τάγματος είδαν τα Τουρκικά τρία τεθωρακισμένα να πλησιάζουν, και αντιλαμβανόμενοι πως ήταν απομονωμένοι, υποχώρησαν στις 17:00. Τα πρώτα τουρκικά άρματα μπήκαν στην Αμμόχωστο στις 17:30. Ενώθηκαν με τον εκεί τουρκοκυπριακό θύλακα, αλλά δεν προχώρησαν στις ελληνοκυπριακές περιοχές.^[84]

Στον Δυτικό Τομέα, οι τουρκικές δυνάμεις επιτέθηκαν στις ελληνοκυπριακές στις 14:30. Προχώρησαν 6 χιλιόμετρα προς τα δυτικά, και το βράδυ της 15ης προς 16ης Αυγούστου, διατάχθηκε η υποχώρηση των ελληνοκυπριακών δυνάμεων στη Γραμμή Τροόδους^[84].

Στον Κεντρικό Τομέα δεν υπήρχαν ιδιαίτερες συμπλοκές.^[84]

16 Αυγούστου

Τα^[νεκρός σύνδεσμος] Βαρόσια, προάστιο της Αμμοχώστου, εγκαταλείφθηκε από τους κατοίκους του το 1974 και μέχρι σήμερα παραμένει υπό τουρκικό στρατιωτικό έλεγχο.

Στον Ανατολικό Τομέα δεν υπήρξαν ιδιαίτερες συγκρούσεις.^[84] Στον Κεντρικό Τομέα, η τουρκική Αεροπορία ξεκίνησε να βομβαρδίζει θέσεις γύρω από το στρατόπεδο της ΕΛΔΥΚ στις 8:30 π.μ. τουρκικές δυνάμεις, με την υποστήριξη τεθωρακισμένων και πυροβολικού, πλησίασαν το στρατόπεδο στα 800 μέτρα. Στις 13:00 το Ελληνοκυπριακό πυροβολικό σταμάτησε να παρέχει υποστήριξη στις δυνάμεις της ΕΛΔΥΚ. Οι ελληνικές δυνάμεις τότε υποχώρησαν και στις 13:30 το στρατόπεδο έπεσε στα χέρια των Τούρκων. Η ΕΛΔΥΚ είχε χάσει 80 άντρες, 22 ήταν τραυματίες και 5 αγνοούνταν. Οι τουρκικές δυνάμεις είχαν και αυτές βαρύτατο απολογισμό απωλειών.^{[84][87]}

Στον Δυτικό Τομέα, οι Ελληνοκυπριακές δυνάμεις υποχώρησαν στη Γραμμή Τρόοδους. Οι Τούρκοι προέλασαν και στις 12:30 κατέλαβαν τη Μόρφου και τον Λιμνίτη, στις 18:00 οπότε εφαρμόστηκε εκεχειρία από τα Ηνωμένα Έθνη. Όμως επειδή μέχρι τότε δεν είχαν φτάσει τα τουρκικά στρατεύματα στη Γραμμή Τρόοδους, οι μάχες συνεχίστηκαν στις 17 Αυγούστου με τους Τούρκους να είναι νικηφόροι. Στον Δυτικό Τομέα, πολλοί Ελληνοκύπριοι είχαν λιποτακτήσει.^[84]

19 Αυγούστου, δολοφονία του Αμερικανού πρέσβη στη Λευκωσία

Στις 19 Αυγούστου, υπήρξαν ογκώδεις αντιαμερικανικές διαδηλώσεις στην Κύπρο. Ο Κυπριακός λαός ήταν οργισμένος για τον ρόλο των Αγγλοαμερικανών και του NATO στο έγκλημα κατά της Κύπρου, το πραξικόπημα και την τουρκική εισβολή. Οι διαδηλωτές κραύγαζαν συνθήματα εναντίον των ΗΠΑ, της CIA, του NATO, του Αμερικανού υπουργού Εξωτερικών Χένρι Κίσσινγκερ κ.ά. Σε κάποια στιγμή ακούστηκαν καταιγιστικά πυρά (οι πληροφορίες έκαναν λόγο για ένοπλους της ΕΟΚΑ Β΄) και τότε οι φρουροί της πρεσβείας, Αμερικανοί πεζοναύτες, έριξαν δακρυγόνα κατά των διαδηλωτών και άρχισαν να πυροβολούν στον αέρα. Από εξοστρακισμένες σφαίρες σκοτώθηκαν ο Αμερικανός πρέσβης, Ρότζερ Ντίιβις,

και η γραμματέας του, Αντουανέτ Βαρνάβα. Για τις δολοφονίες δεν συνελήφθη κανένας, 3 χρόνια αργότερα δικάστηκαν και φυλακίστηκαν 2 άτομα για οχλαγωγία και παράνομη μεταφορά όπλων εκείνη την ημέρα.^{[88][89]}

Έναρξη συνομιλιών για λύση του Κυπριακού

Στις 25 Αυγούστου, με πρωτοβουλία του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ, Κουρτ Βαλντχάιμ, ξανάρχισαν οι συνομιλίες για λύση του Κυπριακού. Η τουρκοκυπριακή πλευρά ήθελε ομοσπονδιοποίηση με ανταλλαγή πληθυσμών, ενώ ο Γλαύκος Κληρίδης ήταν έτοιμος να αποδεχτεί την ομοσπονδία αλλά χωρίς ανταλλαγή πληθυσμών. Τελικά τον Αύγουστο του 1975, επήλθε συμφωνία η οποία είναι γνωστή με το όνομα Συμφωνία της Γ΄ Βιέννης. Η τουρκοκυπριακή ερμηνεία διατηρεί την άποψη ότι πρόκειται για συμφωνία ανταλλαγής πληθυσμών ενώ η ελληνοκυπριακή ότι επρόκειτο για προσωρινό ανθρωπιστικό μέτρο.^[90] Οι συνομιλίες για λύση του Κυπριακού συνεχίζονται μέχρι σήμερα.

Θηριωδίες και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας

Εναντίον Ελληνοκυπρίων

Παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Η Τουρκία βρέθηκε ένοχη από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για εκτοπισμό πληθυσμού, στέρηση του δικαιώματος της ελευθερίας, κακή μεταχείριση, στέρηση του δικαιώματος της ζωής και στέρηση του δικαιώματος της περιουσίας.^[91] Η τουρκική πολιτική βίαιης μετατόπισης του ενός τρίτου του ελληνοκυπριακού πληθυσμού από τα σπίτια του στον κατεχόμενο βορρά, εμποδίζοντας την επιστροφή τους και ο εποικισμός από Τούρκους συνιστά εθνοκάθαρση.^{[92][93][94][95][96][97][98][99][100][101][102][103][104][105]}

Το 1976 και ξανά το 1983, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων βρήκε την Τουρκία ένοχη για συνεχείς παραβιάσεις της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Η Τουρκία έχει καταδικαστεί για την παρεμπόδιση της επιστροφής των Ελληνοκυπρίων προσφύγων στα σπίτια και περιουσίες τους.^[106]

Οι εγκλωβισμένοι Ελληνοκύπριοι στην Καρπασία το 1975 είχαν υποβληθεί σε καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους για αυτό και το 2001 όταν το Ευρωπαϊκό δικαστήριο ανθρωπίνων δικαιωμάτων βρήκε την Τουρκία ένοχη για παραβίαση 14 άρθρων της Ευρωπαϊκής σύμβασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην απόφαση της Κύπρου εναντίον της Τουρκίας (25781/94), λιγότεροι από 600 είχαν μέχρι τότε παραμείνει.

Η Ευρωπαϊκή επιτροπή ανθρωπίνων δικαιωμάτων με 12 ψήφους έναντι 1, αποδέχθηκε αποδείξεις από την Κυπριακή δημοκρατία, σχετικά με τους βιασμούς

Ελληνοκυπρίων γυναικών από Τούρκους στρατιώτες και τα βασανιστήρια Ελληνοκυπρίων αιχμαλώτων κατά τη διάρκεια της εισβολής.^[107]

Βιασμοί Ελληνοκυπρίων

Κατά τη διάρκεια της εισβολής, Ελληνοκύπριες γυναίκες έπεσαν θύματα βιασμού από Τούρκους στρατιώτες. Ο αριθμός των βιασμών ήταν τόσο μεγάλος που προκλήθηκε και μεγάλος αριθμός από ανεπιθύμητες εγκυμοσύνες, κάτι που ανάγκασε τη συντηρητική Ορθόδοξη Εκκλησία της Κύπρου, προσωρινά, να επιτρέψει τις εκτρώσεις.^{[108][109][110]} Ο βιασμός χρησιμοποιήθηκε από τον Τουρκικό στρατό για να καθαρίσει περιοχές από αμάχους, αναγκάζοντάς τους να φύγουν.^[111]

Εναντίον Τουρκοκυπρίων

Αλόα^[νεκρός σύνδεσμος], Μαράθα, Σανταλάρης, 3 γειτονικά χωριά στην Αμμόχωστο, και η Τόχνη, χωριό στη Λεμεσό.

Σφαγές αμάχων

Οι σφαγές αμάχων και γυναικόπαιδων, στις οποίες προέβησαν, ως αντίποινα για την εισβολή, μέλη της ΕΟΚΑ Β΄ στην Αλόα, Μαράθα, Σανταλάρη και Τόχνη,^{[112][113][114]} χαρακτηρίστηκαν από τα Ηνωμένα Έθνη ως «έγκλημα κατά της ανθρωπότητας»^[85].

Βιασμοί και δολοφονίες στον θύλακα Λεμεσού

Στη Λεμεσό, μετά την κατάληψη του τουρκοκυπριακού θύλακα από μονάδες της Εθνικής Φρουράς και την πυρκαγιά στο τουρκοκυπριακό αρχηγείο, γυναίκες βιάστηκαν και παιδιά πυροβολήθηκαν, σύμφωνα με ελληνοκυπριακές και τουρκοκυπριακές μαρτυρίες.^[115]

Γνώμες

Επίσημη τουρκική αφήγηση

Η επίσημη Τουρκική αφήγηση επικεντρώνεται στη νομιμότητα της εισβολής. Το Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών ισχυρίζεται πως, με τον Νίκο Σαμψών στην εξουσία, οι Τουρκοκύπριοι ήταν σε κίνδυνο (ο Σαμψών ομολόγησε πως θα προχωρούσε σε Ένωση με την Ελλάδα και αφανισμό των Τουρκοκυπρίων, σε συνέντευξή του στην εφημερίδα Ελευθεροτυπία, το 1981). Επιπλέον,

Ελληνοκύπριοι αιχμάλωτοι της ΕΟΚΑ Β΄ μετά το πραξικόπημα, έλπιζαν σε επέμβαση της Τουρκίας για να σωθεί η ζωή τους.^[116]

Στο θέμα των αγνοουμένων, ισχυρίζονται ότι έγινε πολιτική εκμετάλλευση του ανθρώπινου δράματος από τους Ελληνοκύπριους πολιτικούς, οι οποίοι παραδέχτηκαν πως γνώριζαν για τον θάνατο των αγνοουμένων. Επίσης ισχυρίζονται πως η λίστα με τους αγνοούμενους περιλάμβανε και ανθρώπους που λάμβαναν σύνταξη από την Κυπριακή Δημοκρατία. Ισχυρίζονται ότι οι περισσότεροι από τους αγνοούμενους πιθανότερο είναι να έχουν εξαφανιστεί από τη Χούντα του Νίκου Σαμψών παρά από τις τουρκικές στρατιωτικές δυνάμεις.^[116]

Επίσημη ελληνοκυπριακή αφήγηση

Σύμφωνα με την επίσημη ελληνοκυπριακή αφήγηση, «*Η Τουρκία βρήκε την αφορμή να επιβάλει τα διχοτομικά της σχέδια εναντίον της Κύπρου, μετά το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου 1974 κατά της εκλεγμένης κυβέρνησης του Προέδρου Μακαρίου, που διενήργησε η στρατιωτική χούντα των Αθηνών. Στις 20 Ιουλίου, ισχυριζόμενη ότι ενεργεί σύμφωνα με το άρθρο 4 της Συνθήκης Εγγυήσεως, οι Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις πραγματοποίησαν μία πλήρους κλίμακας εισβολή εναντίον της Κύπρου. Αν και η εισβολή παραβίαζε κάθε κανόνα της διεθνούς νομιμότητας, περιλαμβανομένου του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, η Τουρκία προχώρησε στο να καταλάβει το βόρειο τμήμα της νήσου και να εκδιώξει τους Έλληνες κατοίκους του. Μέχρι το τέλος του επόμενου χρόνου, η πλειονότητα των Τουρκοκυπρίων που ζούσαν σε περιοχές ελεγχόμενες από τη Δημοκρατία είχαν επίσης μετακινηθεί στο μέρος της Κύπρου που έλεγχε ο τουρκικός στρατός. Με αυτό τον τρόπο εφαρμόστηκε η πολιτική που είχε υιοθετήσει η Άγκυρα είκοσι χρόνια προηγουμένως για διχοτόμηση και βίαιη εκδίωξη πληθυσμών*».^[117]

Άλλες γνώμες

Κριτική για τη στάση του Καραμανλή

Με την έναρξη της δεύτερης εισβολής, ο νέος Πρωθυπουργός της Ελλάδας, Κ. Καραμανλής προέδρευσε στις 6 το πρωί, σε πολεμικό συμβούλιο, στο τέλος του οποίου δήλωσε πως η Ελλάδα αδυνατεί να συνδράμει την Κυπριακή Δημοκρατία. Στο πολεμικό συμβούλιο, ο Κ. Καραμανλής είχε ζητήσει να σταλεί βοήθεια στην Κύπρο (να αποσταλεί 1 μεραρχία, 3 υποβρύχια να πλεύσουν προς την Κύπρο για να βυθίσουν Τουρκικά πλοία και να σταλεί αεροπορική ενίσχυση από τα αεροπλάνα που στάθμευαν στο Ηράκλειο Κρήτης), αλλά συνάντησε την αντίθετη συμβουλή των στρατιωτικών λόγω της αποσύνθεσης των Ενόπλων Δυνάμεων και του φόβου επέκτασης του πολέμου στην Ελλάδα.^{[118][119]} Οι στρατιωτικοί έπεισαν τον Καραμανλή για το ανεφάρμοστο μια δυναμικής στρατιωτικής εμπλοκής διότι ούτε θα βοηθούσαν ουσιαστικά την άμυνα της Κύπρου αλλά ούτε και θα έσωζαν την τιμή των όπλων για την Ελλάδα.^[120] Κατά τον αρχηγό των Ενόπλων Δυνάμεων

που είχε ορίσει η Χούντα, Γρηγόριο Μπονάνο, οι στρατιωτικοί γνώριζαν πως η επιστράτευση στην Ελλάδα είχε αποτύχει πριν λίγες μέρες (έγινε εντελώς ασυντόνιστα και, σε δεύτερο χρόνο, ανακλήθηκε) και επιπλέον φοβόντουσαν συνδυασμένη επίθεση στον Έβρο από Τουρκία, Βουλγαρία, καθώς και επίθεση από τη Γιουγκοσλαβία, σύμφωνα με πληροφορίες των μυστικών υπηρεσιών.^[121] Στο διάγγελμά του ο Κ. Καραμανλής δήλωσε πως η αποστολή δυνάμεων στο νησί «*καθίστατο αδύνατος και λόγω της απόστασης και λόγω των γνωστών τετελεσμένων γεγονότων. Και δεν ήτο δυνατόν να επιχειρηθεί χωρίς τον κίνδυνον εξασθένησεως της άμυνας αυτής ταύτης της Ελλάδος*».^[119]

Η δήλωση του αυτή, έμεινε γνωστή με τη φράση «*Η Κύπρος κείται μακράν*» και δέχθηκε έκτοτε κριτική πολλές φορές. Σύμφωνα με την άποψη του ακαδημαϊκού Πολύβιου Πολυβίου, μέλους της Ελληνοκυπριακής Αντιπροσωπείας στη Διάσκεψη της Γενεύης το 1974, ο Καραμανλής είχε θεωρήσει την υπόθεση της Κύπρου εξ αρχής χαμένη. Πιο συγκεκριμένα, εξετάζοντας το ζήτημα από καθαρά στρατιωτική σκοπιά, είχε κατανοήσει πως τα ελληνικά στρατιωτικά μέσα ήταν σαφώς υποδεέστερα των τουρκικών και η εμπλοκή της Ελλάδας στον πόλεμο ίσως οδηγούσε στην κατάληψη ολόκληρης της Κύπρου από την Τουρκία.^[122]

Ο λόγος του Μακαρίου στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος δέχεται επικρίσεις πως κάλεσε τους Τούρκους να εισβάλουν στο νησί με την ομιλία του στο Συμβούλιο Ασφαλείας της 19ης Ιουλίου. [Τα συγκεκριμένα λόγια: «*Καλώ το Συμβούλιο Ασφαλείας να κάνει χρήση όλων των τρόπων και μέσων που διαθέτει, ώστε να αποκατασταθούν χωρίς καθυστέρηση η συνταγματική τάξη και τα δημοκρατικά δικαιώματα του λαού της Κύπρου. Όπως ανέφερα ήδη, τα γεγονότα της Κύπρου δεν αποτελούν εσωτερική υπόθεση των Ελληνοκυπρίων. Αφορούν και επηρεάζουν και τους Τουρκοκυπρίους. Το πραξικόπημα της Ελληνικής Χούντας αποτελεί εισβολή, και οι συνέπειές του πλήττουν ολόκληρο τον Κυπριακό λαό, Έλληνες και Τούρκους.*»]^[44]

Στην πραγματικότητα όμως, η εισβολή είχε ήδη ξεκινήσει πριν ο Μακάριος εκφωνήσει τον λόγο του στο Συμβούλιο Ασφαλείας, αφού τα πλοία είχαν ήδη αναχωρήσει από τη Μερσίνα. Ο πρωθυπουργός της Τουρκίας είχε ξεκαθαρίσει πως δεν θα ανεχόταν αλλαγή της ισορροπίας δυνάμεων υπέρ της Ελλάδας στην Κύπρο. Όμως ο Μακάριος πράγματι ενίσχυσε τα νομικά επιχειρήματα της Τουρκίας. Ήταν αναγκασμένος όμως να το πράξει αφού είχε αποφασίσει να διεθνοποιήσει το ζήτημα της Κύπρου και να το μεταφέρει στα Ηνωμένα Έθνη. Αρα δεν είχε άλλη επιλογή από το να καταγγείλει την Ελλάδα για εισβολή. Εάν αντιμετώπιζε το πραξικόπημα ως εσωτερική υπόθεση της Κύπρου, δεν θα μπορούσε να ζητήσει τη σύγκληση του Συμβουλίου Ασφαλείας και πολύ περισσότερο τη βοήθειά του για αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης στο νησί.^[123]

Δείτε επίσης

- Αττίλας '74:Ο βιασμός της Κύπρου
- Κυπριακό ζήτημα
- Βόρεια Κύπρος

Παραπομπές

1. Juliet Pearse, "Troubled Northern Cyprus fights to keep afloat" in Cyprus. Grapheio Typou kai Plērophoriōn, Cyprus. Grapheion Dēmosiōn Plērophoriōn, *Foreign Press on Cyprus*, Public Information Office, 1979, p. 15.
2. Joseph Weatherby, *The other world: Issues and Politics of the Developing World*, Longman, 2000, ISBN 978-0-8013-3266-1, p. 285.
3. David W. Ziegler, *War, Peace, and International Politics*, Longman, 1997, ISBN 978-0-673-52501-7, p. 275.
4. Nils Ørvik, *Semialignment and Western Security*, Taylor & Francis, ISBN 978-0-7099-1951-3, p. 79.
5. Richard D. Caplan, *Europe and the Recognition of New States in Yugoslavia*, Cambridge University Press, 2005, ISBN 978-0-521-82176-6, p. 104., on the refusal of legal recognition of the Turkish Cypriot state, see S.K.N. Blay, "Self-Determination in Cyprus: The New Dimensions of an Old Conflict", 10 *Australian Yearbook of International Law* (1987), pp. 67–100.
6. Keser, Ulvi (2006). *Turkish-Greek Hurricane on Cyprus (1940–1950 – 1960–1970)*, 528. sayfa, Publisher: Boğaziçi Yayınları, ISBN 975-451-220-5.
7. Η Μάχη της Κύπρου, Γεώργιος Σέργης, Εκδόσεις Αφοι Βλάσση, Αθήνα 1999, page 260
8. Χρονικό Μαχών eldyk74.gr
9. Haydar Çakmak: *Türk dış politikası, 1919–2008*, Platin, 2008, ISBN 9944137251, page 688 excerpt from reference: 415 ground, 65 navy, 5 air, 13 gendarmerie, 70 resistance (= 568 killed)
10. *American University (Washington, D.C.). Foreign Area Studies: Eugene K. Keefe (1980). Cyprus, a country study. Foreign Area Studies, American University : for sale by the Supt. of Docs., U.S. Govt. Print. Off. Ανακτήθηκε στις 5 Δεκεμβρίου 2012. Authoritative figures for casualties during the two-phased military operation were not published; available estimates listed*

Greek Cypriot losses at 6,000 dead and Turkish losses at 1,500 dead and 2,000 wounded...

11. Bruce W. Jentleson· Thomas G. Paterson· Council on Foreign Relations (1997). *Encyclopedia of US foreign relations*. Oxford University Press. ISBN 978-0-19-511059-3. Ανακτήθηκε στις 5 Δεκεμβρίου 2012. Greek/Greek Cypriot casualties were estimated at 6,000 and Turkish/Turkish Cypriot casualties at 3,500, including 1,500 dead...
12. Tony Jaques (2007). *Dictionary of Battles and Sieges: A Guide to 8,500 Battles from Antiquity Through the Twenty-First Century*. Greenwood Publishing Group. σελ. 556. ISBN 978-0-313-33538-9. Ανακτήθηκε στις 5 Δεκεμβρίου 2012. The invasion cost about 6,000 Greek Cypriot and 1500-3.500 Turkish casualties (20 July 1974).
13. Thomas M. Wilson· Hastings Donnan (19 Ιουνίου 2012). *A Companion to Border Studies*. John Wiley & Sons. σελ. 44. ISBN 978-1-4051-9893-6. Ανακτήθηκε στις 5 Δεκεμβρίου 2012. The partition of India was accompanied by a death toll variously credibly estimated at between 200,000 and 2 million. ... In the Turkish invasion and partition of Cyprus, 6,000 Greek Cypriots were killed and 2,000 reported missing, and some 1500 hundred Turks and Turkish-Cypriots killed.
14. Clodfelter, Michael, *Warfare and Armed Conflict: A Statistical Reference to Casualty and Other Figures, 1618–1991* [Χρειάζεται σελίδα]
15. Vincent Morelli (Απρίλιος 2011). *Cyprus: Reunification Proving Elusive*. DIANE Publishing. σελ. 1. ISBN 978-1-4379-8040-0. The Greek Cypriots and much of the international community refer to it as an “invasion.
16. Komatsu, Yumiko; Kakuya, Yoji; Tomonaga, Keizo (2020-08-27). «Production of high-titer transmission-defective RNA virus-based episomal vector using tangential flow filtration». *Microbiology and Immunology* **64** (9): 602–609. doi:10.1111/1348-0421.12831. ISSN 0385-5600.
17. Turan, Sibel (15-16 Mayıs 2003). *Keşan sempozyumu; 323. sayfa*, Keşan Belediye Başkanlığı, 2006.
18. Simón Duke, *United States military forces and installations in Europe*, Stockholm International Peace Research Institute, Oxford University Press, 1989, ISBN 0-19-829132-9, p. 274. (Turkey's occupation of Cyprus...)
19. Council of Europe, Parliamentary Assembly, Official Report of Debates, p. 212. (Cyprus is.....under Turkish military occupation.)

20. Solanakis, Mihail. «Operation "Niki" 1974: A suicide mission to Cyprus». *Αρχειοθετήθηκε από το πρωτότυπο στις 20 Οκτωβρίου 2008. Ανακτήθηκε στις 10 Ιουνίου 2009.*
21. «U.S. Library of Congress – Country Studies – Cyprus – Intercommunal Violence». *Countrystudies.us*. 21 Δεκεμβρίου 1963. Ανακτήθηκε στις 26 Ιουλίου 2009.
22. Mallinson, William (30 Ιουνίου 2005). *Cyprus: A Modern History*. I. B. Tauris. σελ. 81. ISBN 978-1-85043-580-8.
23. BBC: Turkey urges fresh Cyprus talks (2006-01-24)
24. Papadakis, Yiannis (2003). «Nation, narrative and commemoration: political ritual in divided Cyprus». *History and Anthropology* (Routledge) **14** (3): 253–270. doi:10.1080/0275720032000136642. ISSN 0275-7206. «"[...] culminating in the 1974 coup aimed at the annexation of Cyprus to Greece"».
25. Atkin, Nicholas· Biddiss, Michael· Tallett, Frank. *The Wiley-Blackwell Dictionary of Modern European History Since 1789*. σελ. 184. ISBN 978-1-4443-9072-8.
26. *Journal of international law and practice*, Volume 5. Detroit College of Law at Michigan State University. 1996. σελ. 204.
27. *Strategic review*, Volume 5 (1977), United States Strategic Institute, p. 48.
28. Allcock, John B. *Border and territorial disputes* (1992), Longman Group, p. 55.
29. «*Historical Review*». Υπουργείο Εξωτερικών Κύπρου. Ανακτήθηκε στις 31 Μαΐου 2017.
30. Salih, Ibrahim Halil (2004). *Cyprus: Ethnic Political Counterpoints*. Lanham, Maryland: University Press of America. σελ. 29. ISBN 978-0-7618-2848-8.
31. Quigley. *The Statehood of Palestine*. Cambridge University Press. σελ. 164. ISBN 978-1-139-49124-2. *The international community found this declaration invalid, on the ground that Turkey had occupied territory belonging to Cyprus and that the putative state was therefore an infringement on Cypriot sovereignty.*
32. James Ker-Lindsay· Hubert Faustmann· Fiona Mullen (15 Μαΐου 2011). *An Island in Europe: The EU and the Transformation of Cyprus*. I.B.Tauris. σελ. 15. ISBN 978-1-84885-678-3. *Classified as illegal under international*

law, the occupation of the northern part leads automatically to an illegal occupation of EU territory since Cyprus' accession.

33. Παύλος Τζερμιάς, «Η Κυπριακή Δημοκρατία. Από τις συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου ως και την Τουρκική εισβολή (1959–1974)», Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδοτική Αθηνών, τομ. ΙΣΤ (2000), σελ.468.
34. «Σύντομο Ιστορικό Της ΕΛΔΥΚ» (PDF). Γενικό Επιτελείο Στρατού. Αρχειοθετήθηκε από το πρωτότυπο (PDF) στις 20 Νοεμβρίου 2011. Ανακτήθηκε στις 31 Μαΐου 2017.
35. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, ΑΓΓΕΛΟΣ (5 Ιουνίου 2016). «Διακοινοτικές συγκρούσεις στην Κύπρο». Καθημερινή. Ανακτήθηκε στις 31 Μαΐου 2016.
36. Ρίζας, Σωτήρης (7 Αυγούστου 2016). «Το Σχέδιο Ατσεσον για το Κυπριακό». Καθημερινή. Ανακτήθηκε στις 31 Μαΐου 2017.
37. Παύλος Τζερμιάς, «Η Κυπριακή Δημοκρατία. Από τις συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου ως και την Τουρκική εισβολή (1959–1974)», Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδοτική Αθηνών, τομ. ΙΣΤ (2000), σελ.476-477
38. Παύλος Τζερμιάς, «Η Κυπριακή Δημοκρατία. Από τις συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου ως και την Τουρκική εισβολή (1959–1974)», Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδοτική Αθηνών, τομ. ΙΣΤ (2000), σελ.478-481
39. «Makarios writes General Ghizikis». Cyprus-conflict.net. Ιούλιος 1974. Αρχειοθετήθηκε από το πρωτότυπο στις 24 Ιουλίου 2008. Ανακτήθηκε στις 23 Νοεμβρίου 2008.
40. «CYPRUS: Big Troubles over a Small Island». TIME. 1974-07-29. Αρχειοθετήθηκε από το πρωτότυπο στις 2011-12-21. Ανακτήθηκε στις 2017-06-06.
41. Αργυρού, Φανούλα. «Η ομιλία Μακαρίου στο Συμβούλιο Ασφαλείας».
42. Ιστορική επιθεώρηση "ΤΟΤΕ": "Ιούλιος 1974", τεύχος 13 - Ιούνιος 2005
43. Spyros Katsoulas, The “Nixon Letter” to Ecevit: An Untold Story of the Eve of the Turkish Invasion of Cyprus in 1974", *The International History Review* (2021), <https://doi.org/10.1080/07075332.2021.1935293>
44. «Ομιλία Μακαρίου στο Συμβούλιο Ασφαλείας στις 19 Ιουλίου 1974» (PDF). Λύκειο Ελληνίδων. Αρχειοθετήθηκε από το πρωτότυπο (PDF) στις 5 Μαρτίου 2016. Ανακτήθηκε στις 31 Μαΐου 2017.

45. Kassimeris, Christos. "Greek Response to the Cyprus Invasion" *Small Wars and Insurgencies* 19.2 (2008): 256–273. EBSCOhost 28 Σεπτεμβρίου 2010, 258.
46. Δρουσιώτης, Μακάριος. «"Μην μπείτε σε πόλεμο με την Τουρκία, θα το πληρώσετε"». Μακάριος Δρουσιώτης. Ανακτήθηκε στις 31 Μαΐου 2017.
47. Δρουσιώτης, Μακάριος. «Η επίθεση απειλίσιας της ΕΛΔΥΚ». Μακάριος Δρουσιώτης. Ανακτήθηκε στις 31 Μαΐου 2017.
48. Hellenic Nationalist Page – Cyprus 1974 Timeline
49. Savvas D. Vlassis, *O Aporritos Attilas*, Athens 2004 ISBN 960-630-211-3
50. *Armour in Cyprus, Evolution and Action*. Ioannis Mamounidakis. 2008. ISBN 978-960-88355-4-2
51. «Πολεμική Δράση 190 ΜΑ/ΤΠ». Παγκύπριος Σύνδεσμος Εφέδρων Πυροβολικού. Αρχειοθετήθηκε από το πρωτότυπο στις 16 Ιουνίου 2014. Ανακτήθηκε στις 6 Ιουνίου 2017.
52. «Πολεμική Δράση 191 ΠΟΠ». Παγκύπριος Σύνδεσμος Εφέδρων Πυροβολικού. Αρχειοθετήθηκε από το πρωτότυπο στις 27 Ιουνίου 2016. Ανακτήθηκε στις 6 Ιουνίου 2017.
53. «Πολεμική Δράση 198 ΠΟΠ». Παγκύπριος Σύνδεσμος Εφέδρων Πυροβολικού. Αρχειοθετήθηκε από το πρωτότυπο στις 16 Ιουνίου 2014. Ανακτήθηκε στις 6 Ιουνίου 2017.
54. [[[:en:Timeline of events in Cyprus]],_1974#cite_ref-3 «Timeline of events in Cyprus, 1974»] Check |url= value (βοήθεια). *En.Wikipedia*. Ανακτήθηκε στις 1 Ιουνίου 2017.
55. *Facts on File Yearbook 1974*. *Facts on File*. 1975. σελ. 590. Αρχειοθετήθηκε από το πρωτότυπο στις 30 Ιουνίου 2017. Ανακτήθηκε στις 6 Ιουνίου 2017.
56. Oberling, Pierre (1982). *The Road to Bellapais: The Turkish Cypriot Exodus to Northern Cyprus*. Boulder: Social Science Monographs. σελίδες 164–165. ISBN 978-0-88033-000-8. [...] children were shot in the street and the Turkish quarter of Limassol was burnt out by the National Guard.
57. Higgins, Rosalyn. *United Nations Peacekeeping: Europe, 1946–1979*. Oxford University Press. σελ. 375. ISBN 978-0-19-218322-4. Αρχειοθετήθηκε από το πρωτότυπο στις 30 Ιουνίου 2017. Ανακτήθηκε στις 6 Ιουνίου 2017.

58. Karpas, Kemal (1975). *Turkey's Foreign Policy in Transition: 1950–1974*. Brill. σελ. 201. ISBN 9789004043237.
59. «*Select a language for S/RES/353(1974)*». docs.un.org.
60. Δρουσιώτης, Μακάριος (2002). 1974, το άγνωστο παρασκήνιο της Τούρκικης Εισβολής. Λευκωσία: αλφάδι. σελίδες 99–102. ISBN 9963-631-03-1 Check |isbn= value: checksum (βοήθεια).
61. Δρουσιώτης, Μακάριος (2002). 1974. Λευκωσία: Αλφάδι. σελίδες 99–106. ISBN 9963-631-03-7.
62. Δρουσιώτης, Μακάριος (2002). 1974, το άγνωστο παρασκήνιο της τούρκικης εισβολής. Λευκωσία: αλφάδι. σελίδες 110–111. ISBN 9963-631-03-7.
63. Cyprus 1974 – The Greek coup and the Turkish invasion, Makarios Drousiotis, Hellenic Distribution Agency
64. OPERATION "NIKI" 1974 – A Suicide Mission to Cyprus. (Mihail Solanakis).
65. Hellenic Wings at Cyprus (Lt. General (ret) George Mitsainas, ISBN 960-630-182-6
66. Οι ήρωες του 1974, Κώστας Χρ. Τζωρτζής, Λευκωσία 2003 ISBN 9963-7815-7-8
67. United Nations Security Council, Report of _the Secretary-General on developments in Cyprus, 21 July 1974, S/11353 Αρχειοθετήθηκε 2016-03-04 στο Wayback Machine.
68. «Πολεμική Δράση 173 ΜΑ/ΤΠ». Πυροβολιτής. Ανακτήθηκε στις 1 Ιουνίου 2017.
69. Παρούτης, Σωτήρης (22 Ιουνίου 2014). «Σαν σήμερα: 22 Ιουλίου 1974 (ΦΩΤΟ ΑΒΔΕΛΟΠΟΥΛΟΥ)». Πολίτης. Αρχειοθετήθηκε από το πρωτότυπο στις 29 Αυγούστου 2016. Ανακτήθηκε στις 1 Ιουνίου 2017.
70. UN Security Council, Further progress report by the Secretary-General on developments in Cyprus, 22 July 1974, S/11353/Add.3 Αρχειοθετήθηκε 2016-03-04 στο Wayback Machine.
71. <http://www.pyrovolitis.org.cy> – Official website Department of Artillery
72. «Η Τουρκική Εισβολή στην Κύπρο». Sansimera.gr. Σ' αυτό το χρονικό σημείο, οι Τούρκοι ελέγχουν το 3% του Κυπριακού εδάφους, έχοντας δημιουργήσει ένα προγεφύρωμα, που συνδέει την Κερύνεια με τον τουρκοκυπριακό θύλακο της Λευκωσίας. (At this point in time, the Turks

control 3% of Cypriot territory, having created a bridgehead connecting Kyrenia with the Turkish Cypriot enclave in Nicosia.

73. Mehmet Ali Birand, "30 sıcak gün", March 1976
74. *Minority Rights Group Report. 1–49. The Group. 1983. σελ. 130. The crisis of 1974: The Turkish assault and occupation CYPRUS: IN SEARCH OF PEACE The crisis of 1974: The Turkish ... UN was able to obtain a ceasefire on 22 July the Turkish Army had only secured a narrow corridor between Kyrenia and Nicosia, which it widened during the next few days in violation of the terms, but which it was impatient to expand further on military as well as political grounds.*
75. *Horace Phillips (15 Σεπτεμβρίου 1995). Envoy Extraordinary: A Most Unlikely Ambassador. The Radcliffe Press. σελ. 128. ISBN 978-1-85043-964-6. Troops landed around Kyrenia, the main town on that coast, and quickly secured a narrow bridgehead. ...*
76. Διονύσιος Καρδιανός, "Ο Αττίλας πλήττει την Κύπρον", Εκδόσεις Λαδιάς, second edition, Athens 1976, page 137
77. Published casualty lists, as per the decision No.12/2000 of the Ministerial Council (Republic of Cyprus Government) of 4 May 2000
78. *Dinstein, Yoram· Domb, Fania, επιμ. (1999). Israel Yearbook on Human Rights 1998. Martinus Nijhoff Publishers. σελ. 10. ISBN 9789041112958.*
79. Παρούτης, Σωτήρης (2017-08-14). «Αφιέρωμα 1974: Τουρκική εισβολή: Γύρος δεύτερος». Πολίτης. Αρχειοθετήθηκε από το πρωτότυπο στις 2017-01-28.
80. «Κύπρος 1974–2014: 40 χρόνια μετά!». *gr.Euronews. 19 Ιουλίου 2014.*
81. Dodd, Clement. "The History and Politics of the Cyprus Conflict. New York: Palgrave MacMillan 2010, 119
82. "Cyprus: A Country Study" U.S Library of Congress. Ed. Eric Solsten. Washington: GPO for the Library of Congress, 1991. Web. 1 October 2010.
83. www.hri.org
84. «*Military operations during the Turkish invasion of Cyprus*». *en.Wikipedia. 5 Ιουνίου 2017. Ανακτήθηκε στις 5 Ιουνίου 2017.*
85. *UN monthly chronicle, Volume 11 (1974), United Nations, Office of Public Information, p. 98*
86. Δρουσιώτης, Μακάριος (2002). *1974 Το άγνωστο παρασκήνιο της Τούρκικης Εισβολής. Λευκωσία: αλφάδι. σελίδες 175–178. ISBN 9963-631-03-7.*

87. Karkaletsis 2005

88. Χρυσάνθου, Χρύσανθος (22 Μαΐου 2014). «Ο μυστήριος θάνατος του Αμερικανού πρέσβη». *Ο Φιλελεύθερος*.^[νεκρός σύνδεσμος]
89. Ευαγγελίδης, Χάρης (Πάμπος) (19 Αυγούστου 2014). «Ποιος σκότωσε τον Αμερικανό πρέσβη το 1974; Αυτόπτης μάρτυρας αποκαλύπτει». *Ο Φιλελεύθερος*. Αρχειοθετήθηκε από το πρωτότυπο στις 20 Μαΐου 2017. Ανακτήθηκε στις 6 Ιουνίου 2017.
90. Δημητρίου, Όλγα. «Ο Εκτοπισμός στην Κύπρο. Οι Συνέπειες της Πολιτειακής και της Στρατιωτικής Διαμάχης» (PDF). *Διεθνές Ερευνητικό Ινστιτούτο του Όσλο για την Ειρήνη (PRIO)*. *Διεθνές Ερευνητικό Ινστιτούτο του Όσλο για την Ειρήνη (PRIO)*.
91. European Commission of Human Rights, "Report of the Commission to Applications 6780/74 and 6950/75", Council of Europe, 1976, p. 160,161,162,163.
92. Welz, Gisela (2006). *Divided Cyprus: Modernity, History, and an Island in Conflict*. Indiana University Press. σελ. 2. ISBN 0-253-21851-9.
93. Carpenter, Ted Galen (2002). *Peace and Freedom: Foreign Policy for a Constitutional Republic*. Washington, D.C: Cato Institute. σελ. 187. ISBN 1-930865-34-1.
94. Linos-Alexandre Sicilianos (2001). *The Prevention of Human Rights Violations (International Studies in Human Rights)*. Berlin: Springer. σελ. 24. ISBN 90-411-1672-9.
95. Borowiec, Andrew (2000). *Cyprus: a troubled island*. New York: Praeger. σελ. 2. ISBN 0-275-96533-3.
96. Rezun, Miron (2001). *Europe's nightmare: the struggle for Kosovo*. New York: Praeger. σελ. 6. ISBN 0-275-97072-8.
97. Brown, Neville (2004). *Global instability and strategic defence*. New York: Routledge. σελ. 48. ISBN 0-415-30413-X.
98. Jean S. Forward, *Endangered peoples of Europe: struggles to survive and thrive* The Greenwood Press "Endangered peoples of the world" series *Endangered peoples of the world*, Greenwood Publishing Group, 2001, 0313310068, 9780313310065, p. 53
99. Antony Evelyn Alcock, *A history of the protection of regional cultural minorities in Europe: from the Edict of Nantes to the present day*, Palgrave Macmillan, 2000. (ISBN 0-312-23556-9), (ISBN 978-0-312-23556-7), p. 207

100. Van Coufoudakis, Eugene T. Rossides, American Hellenic Institute Foundation, 2002, (ISBN 1-889247-05-7), (ISBN 978-1-889247-05-2), p. 236
101. William Mallinson, Bill Mallinson, Cyprus: a modern history, I.B.Tauris, 2005, (ISBN 1-85043-580-4), (ISBN 978-1-85043-580-8), p. 147
102. Robert F. Holland, Britain and the revolt in Cyprus, 1954–1959, Oxford University Press, 1998, (ISBN 0-19-820538-4), (ISBN 978-0-19-820538-8)
103. University of Minnesota. Modern Greek Studies Program, Modern Greek studies yearbook, Τόμος 9, University of Minnesota, 1993, p.577
104. David J. Whittaker, Conflict and reconciliation in the contemporary world, Making of the contemporary world, Routledge, 1999, (ISBN 0-415-18327-8), (ISBN 978-0-415-18327-7), p. 52
105. Dimitris Keridis, Robert L. Pfaltzgraff, Institute for Foreign Policy Analysis, Kokkalis Foundation, NATO and southeastern Europe: security issues for the early 21st century, a publication of the Institute for Foreign Policy Analysis & the Kokkalis Foundation, Brassey's, 2000, (ISBN 1-57488-289-9), (ISBN 978-1-57488-289-6), p. 187
106. «*JUDGEMENT IN THE CASE OF CYPRUS v. TURKEY 1974–1976*». *Αρχειοθετήθηκε από το πρωτότυπο στις 25 Ιουλίου 2011. Ανακτήθηκε στις 15 Οκτωβρίου 2017.*
107. European Commission of Human Rights, "Report of the Commission to Applications 6780/74 and 6950/75", Council of Europe, 1976, p. 120,124.
108. European Commission of Human Rights, "Report of the Commission to Applications 6780/74 and 6950/75", Council of Europe, 1976, p. 120,124.
109. Grewal, Inderpal (1994). *Scattered Hegemonies: Postmodernity and Transnational Feminist Practices*. University of Minnesota Press. σελ. 65. ISBN 978-0-8166-2138-5.
110. Emilianides, Achilles C.· Aimilianidēs, Achilleus K. (2011). *Religion and Law in Cyprus*. Kluwer Law International. σελ. 179. ISBN 9789041134387.
111. Cassia, *Bodies of Evidence*, p. 55.
112. Oberling, Pierre. *The road to Bellapais: the Turkish Cypriot exodus to northern Cyprus* (1982), Social Science Monographs, p. 185

113. Paul Sant Cassia, *Bodies of Evidence: Burial, Memory, and the Recovery of Missing Persons in Cyprus*, Berghahn Books, 2007, ISBN 978-1-84545-228-5, p. 237
114. Paul Sant Cassia, *Bodies of Evidence: Burial, Memory, and the Recovery of Missing Persons in Cyprus*, Berghahn Books, 2007, ISBN 978-1-84545-228-5, Massacre&f=false p. 61
115. Uludağ, Sevgül. «*Turkish Cypriot and Greek Cypriot victims of rape: The invisible pain and trauma that's kept 'hidden'*». *Hamamböcüleri Journal*. Αρχειοθετήθηκε από το πρωτότυπο στις 24 Σεπτεμβρίου 2015. Ανακτήθηκε στις 8 Απριλίου 2015.
116. «*Cyprus (Historical Overview)*». Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών. Αρχειοθετήθηκε από το πρωτότυπο στις 27 Φεβρουαρίου 2015.
117. «*Ιστορική Αναδρομή*». Υπουργείο Εξωτερικών Κυπριακής Δημοκρατίας. Ανακτήθηκε στις 7 Ιουνίου 2017.
118. Μπονάνος, Γρηγόριος (1986). *Η Αλήθεια*. Αθήνα: Ιδιώτης. σελίδες 342–343.
119. Δρουσιώτης, Μακάριος (2002). 1974 Το άγνωστο Παρασκήνιο της Τούρκικης Εισβολής. Λευκωσία: Αλφάδι. σελ. 170. ISBN 9963-631-03-7.
120. Αρχιμανδρίτου-Οικονόμου, Έλενα (2012–2013). *Η αποχώρηση της Ελλάδας από το στρατιωτικό Σκέλος του NATO το 1974*. Μακεδονία: Παν. Μακεδονίας. σελ. 92.
121. Μπονάνος, Γρηγόριος (1986). *Η Αλήθεια*. Αθήνα: Ιδιώτης. σελίδες 255–256.
122. 18. Φεβρουάριος 2020 Κυπριακό, η Διάσκεψη της Γενεύης Πολύβιος Πολυβίου, Η Καθημερινή
123. Δρουσιώτης, Μακάριος. «*Παπαφιλίππου κατά Μακαρίου στη Νέα Υόρκη*». Μακάριος Δρουσιώτης.

Πηγή:

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A4%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%B5%CE%B9%CF%83%CE%B2%CE%BF%CE%BB%CE%AE_%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%9A%CF%8D%CF%80%CF%81%CE%BF